

กัญชาในตำรายาพื้นบ้านภาคใต้¹

ณมน ปุษปาพันธ์

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

วิทยา บุษบงค์

สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ

Cannabis in the traditional Southern Thai medical recipe.

Namon Pussapaphan (Asst. Prof.,Ph.D)

Faculty of Liberal Arts, Mahidol University

Witthaya Busabong

The Institute for Southern Thai Studies, Thaksin University

Article Info : Research Articles

Article History : Received 16 July 2022

: Revised 20 July 2022

: Accepted 30 July 2022

Corresponding Author : Namon Pussapaphan

E-mail Address : namon.pus@mahidol.edu

บทคัดย่อ

บทความเรื่อง “กัญชาในตำรายาพื้นบ้านภาคใต้” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการใช้กัญชาในการรักษาโรคที่ปรากฏในตำรายาพื้นบ้านภาคใต้โดยใช้ข้อมูลหลักในการวิจัยคือหนังสือชุดตำรายาในห้องวรรณกรรมท้องถิ่น สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ จำนวน 100 เล่ม การรวบรวมเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องประกอบการวิจัยและการสัมภาษณ์ชาวบ้านและหมอพื้นบ้านเกี่ยวกับการใช้กัญชาในการรักษาโรค ผลการศึกษาพบว่าชาวบ้านภาคใต้รู้จักกัญชาและสามารถนำกัญชามาใช้ประกอบอาหารและใช้เป็นตัวยาประกอบการรักษาโรคต่าง ๆ อย่างยาวนานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน กัญชาที่หมอพื้นบ้านภาคใต้ใช้ในการรักษาโรคในอดีตนั้นเป็นกัญชาป่าที่ขึ้นตามป่าเขาในพื้นที่จังหวัดต่าง ๆ ในภาคใต้ ในตำรายาพื้นบ้านภาคใต้ไม่ได้ระบุส่วนของกัญชาอย่างชัดเจนว่าใช้ส่วนใดแต่จะระบุเป็นคำกลางว่า “กัญชา” ซึ่งพบว่ามีรูปแบบตำรับยากัญชาที่หลากหลาย ที่พบมากที่สุดคือยาผง ยาต้ม ยาปั้นลูกกลอน ตำรับยากัญชาสามารถรักษาโรคและกลุ่มอาการของโรคได้อย่างหลากหลาย แต่ที่พบตำรับยามากที่สุดคือ ตำรับยาลม ยาริดสีดวงและยาสันนิบาต การใช้กัญชาในตำรับยาพื้นบ้านภาคใต้เป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านที่สั่งสมและถ่ายทอดองค์ความรู้ต่าง ๆ กันมาอย่างยาวนานและปรากฏในหนังสือชุดตำรายาพื้นบ้านภาคใต้ค่อนข้างมาก ซึ่งน่าจะเป็นการ

¹บทความเรื่องนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง การจัดทำฐานข้อมูลตำรายาพื้นบ้านภาคใต้ที่มีกัญชาเป็นส่วนประกอบ: กรณีศึกษาเอกสารจากห้องวรรณกรรมท้องถิ่น สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากงบประมาณเงินกองทุนวิจัย มหาวิทยาลัยทักษิณ ประเภททุนวิจัยพื้นฐาน ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2564 และได้นำเสนอในการสัมมนาวิชาการและนำเสนอบทความวิชาการระดับชาติ “สถานภาพ ความรู้ เอกสารตัวเขียนกับมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์และวิทยาศาสตร์ในสังคมไทย” วันที่ 10-11 มีนาคม 2565 จัดโดยสถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ

ยืนยันสรรพคุณของกัญชากับการรักษาโรคได้เป็นอย่างดีที่สามารถรักษาโรคได้จริง จึงได้มีการบันทึกและคัดลอกสืบต่อกันมาอย่างแพร่หลายเช่นนี้

คำสำคัญ : กัญชา ตำรายาพื้นบ้าน

Abstract

The study-base article in title ‘The Cannabis in the Traditional Southern Thai Medical Recipe’ which has designed on the objective to study the use of cannabis in the treatment of various diseases mentioned in ‘The 100 traditional southern recipes of Thailand’. It is the collection of local literature and folklore of The Institute for Southern Thai Studies, Thaksin University. The book was studied as the main data and information together with all related documents; researches, studies and interviews. The interviews made with village people and traditional medicine healer or folk medicine doctor. The study found Southern Thai people know cannabis and can use cannabis as medicines and in cooking of various food recipes, from the old days until now, for a very long time. Cannabis in folk medicine usage was wild cannabis found widely in the natural environment in all provinces in the Southern region. In the recipe and formularies of folk medicine have no exact indication of cannabis part in clear information but wording opened as ‘Cannabis’. It was found various cannabis ingredient in all forms such as powder, liquid, tablet or bolus. Cannabis formularies covered diseases and group of symptoms and the most found included; Fainting, Dizziness, Ague and Hemorrhoids, etc. It can be concluded that the use of cannabis in the Southern Thailand is local wisdom. It has been transferred from generation to generation for a long time and this wisdom is also recorded in the folk medicine document called ‘Nang Sue But’. Cannabis formularies and recipes are ensured its properties and effectiveness in the treatment of diseases by the long time recording folk documents.

Keywords : Cannabis Folk medicine Formularies

บทนำ

กัญชามีถิ่นกำเนิดในทวีปเอเชีย แล้วแพร่ไปทั่วโลก สาเหตุที่ทำให้มีการนำกัญชาไปปลูกทั่วโลก เพราะสามารถใช้ประกอบอาหารและใช้ทำยาได้ (สำนักงานจัดการกัญชาและกระท่อมทางการแพทย์ แผนไทย, 2564 : 7) กัญชาจัดเป็นสิ่งเสพติดที่ผิด

กฎหมายในเกือบทุกประเทศ แต่ในสถานการณ์ที่เปลี่ยนไปหลายประเทศเริ่มเปิดกว้างเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากกัญชามากขึ้น ปี พ.ศ. 2513 ในกรุงอัมสเตอร์ดัมประเทศเนเธอร์แลนด์ มีคอฟฟี่ช็อป (Coffee Shop) สำหรับสูบกระท่อมและกัญชา ปี

พ.ศ. 2553 โปรตุเกสมีการปรับลดโทษการเสพกัญชามาเป็นค่าปรับ ปี พ.ศ. 2555 สหรัฐอเมริกามีกฎหมายให้สามารถใช้กัญชาเพื่อความบันเทิงได้ในรัฐโคโรลาโด และรัฐวอชิงตัน ปี พ.ศ. 2558 อีก 23 รัฐในสหรัฐอเมริกาได้ออกกฎหมายอนุญาตให้ใช้กัญชาทางการแพทย์ได้ (วีรยา ภาอุปชิต และ นุศราพร เกษสมบุรณ์, 2560 : 230)

การใช้กัญชาในประเทศออสเตรเลีย แคนาดา และเนเธอร์แลนด์มีการควบคุมการใช้กัญชาโดยออกกฎหมายลูกแยกเรื่องการใช้กัญชาทางการแพทย์กับเรื่องกัญชาทั่วไป และกัญชายังคงเป็นยาเสพติดที่ผิดกฎหมาย (สุนทร พุทธศรีจารุ, 2562 : 13) ในสหราชอาณาจักรมีการนำกัญชามาสกัดเพื่อใช้รักษาโรคปอดประสาทแข็ง และมีการนำสารสกัดจากกัญชามาใช้ในการบำบัดรักษาอาการจิตเวชและระบบประสาท การรักษาอาการไม่อยากอาหารในผู้ป่วยมะเร็ง เป็นต้น และในบางประเทศยอมให้มีการปลูกกัญชาเพื่อใช้ประโยชน์ทางการแพทย์ เช่น แคนาดา อิสราเอล เนเธอร์แลนด์ สหราชอาณาจักร สวิสเซอร์แลนด์และในบางรัฐในสหรัฐอเมริกา (ชาญชัย เอื้อชัยกุล, ออนไลน์)

สำหรับประเทศไทยในอดีตนั้น มีพระราชบัญญัติกัญชา พุทธศักราช 2477 ประกาศเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ.2478 (พระราชบัญญัติกัญชา พุทธศักราช 2477, ออนไลน์) ที่ระบุว่าห้ามสูบหรือนำกัญชาเข้ามาในอาณาจักรหรือส่งออกกัญชา และในพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. 2522 ได้จัดให้กัญชาเป็นพืชที่ผิดกฎหมาย อยู่ในกลุ่มยาเสพติดให้โทษประเภท 5 ต่อมาได้มีการประกาศพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษฉบับที่ 7 พ.ศ. 2562 เมื่อวันที่ 18 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2562 และในเอกสาร

ฉบับนี้ยังได้เปิดโอกาสให้สามารถนำกัญชามาศึกษาวิจัยและพัฒนาเพื่อประโยชน์ทางการแพทย์ และสามารถใช้รักษาคนไข้ได้แต่ต้องอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของแพทย์ และยังระบุไว้ว่าหากมีไว้ในครอบครองไม่เกินปริมาณที่จำเป็นเพื่อใช้รักษาโรคเฉพาะตัวและมีหนังสือรับรองการใช้งานจากผู้อนุญาต ก็จะไม่ผิดกฎหมาย แต่หากมีในครอบครองเกินปริมาณที่กำหนด จะถือว่าเป็นการผลิตหรือมีไว้เพื่อจำหน่าย และถ้าไม่มีใบอนุญาตจำหน่ายตามพระราชบัญญัติก็จะได้รับโทษตามกฎหมาย (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 134 ตอนที่ 19 ก, ออนไลน์)

หลังจากที่มีพระราชบัญญัติฉบับดังกล่าวนี้ ทำให้มีผู้ที่สนใจสำรวจ และศึกษาค้นคว้าวิจัยองค์ความรู้เกี่ยวกับกัญชาเพื่อใช้ในการรักษาโรคอย่างกว้างขวาง ซึ่งจะพบว่าตำรับยาที่มีกัญชาเป็นส่วนประกอบในการรักษาโรคนั้นส่วนใหญ่อยู่ในเอกสารโบราณ กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกได้ส่งเคราะห์ตำรับยาไทยจากตำรายาแพทย์โบราณ 16 ตำรับ คือ ยาอัคคินิวคณะ และยาสุขไสยาสน์ จากตำราพระคัมภีร์ธาตุพระนารายณ์ ยาแก้ลมเนาวนารีวาโย ยาน้ำมันสนั่นไตรภพ และยาแก้ลมขึ้นเบื้องสูง จากตำรายาศิลาจาริกที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ยาไฟอาวูธและยาแก่นอนไม่หลับ ยาแก้ไข้ผอมเหลือง จากตำราแพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม 1 พระยาพิศณุประสาทเวช ยาแก้สันทฆาตกล่อนแห้ง และยาอัมฤตโอสถ จากตำราแพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม 2 พระยาพิศณุประสาทเวช ยาอโภยสาลี จากคัมภีร์เวชศึกษา พระยาพิศณุประสาทเวช ยาแก้ลมแก้เส้น จากตำราเวชศาสตร์วิณณณา ยาแก้โรคจิต ยาไพโรสาลี และยาทวาริตสีดวง ทหารหนักและโรคผิวหนัง จากตำรายาจรเวทศึกษา

(ชุมชนพิเศษสุขภาพ) เล่ม 2 ยาทำลายพระสุเมรุ และยา ทพิยาธิคุณ มีการวิจัยทางการแพทย์เพื่อนำกัญชามา ทำเป็นตำรับยาในการรักษาโรค เช่น กรมการแพทย์ แผนไทยและแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข ได้จัดทำตำรับยากัญชา เช่น ยาแก้ลมแก้เส้น ยาแก้ ลมอัมพฤกษ์ ยาน้ำมันโพลผสมใบกัญชา ยาทา ริดสีดวงทวารหนักและโรคผิวหนัง ยาแก้ปวดมุดคาคัด เป็นต้น โรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร จังหวัด ปรจจันบุรี ได้ผลิตน้ำมันกัญชาทั้ง 5 (สูตรรับประทาน) เป็นต้น(สุรศักดิ์ อิ่มเอี่ยมและคณะ, 2562 : 358-359)

นอกจากนี้ยังมีการให้บริการทางการแพทย์ โดยใช้กัญชาเป็นยารักษาโรคในโรงพยาบาลศูนย์ (รพศ.) ซึ่งเป็นโรงพยาบาลที่ตั้งอยู่ในระดับจังหวัด มี ขนาดและจำนวนเตียง 500 เตียงขึ้นไป และมีแพทย์ เฉพาะทางต่าง ๆ ครบถ้วน เขตสุขภาพละ 1 แห่งที่ กระจายตัวอยู่ทั่วประเทศมี 12 แห่ง เช่น โรงพยาบาล ลำปาง โรงพยาบาลพุทธชินราช จังหวัดพิษณุโลก โรงพยาบาลสวรรค์ประชารักษ์ จังหวัดนครสวรรค์ เป็นต้น (คณะกรรมการพัฒนาระบบบริการสุขภาพ สาขากาการใช้กัญชาทางการแพทย์ กระทรวง สาธารณสุข, ออนไลน์)

ในทางการแพทย์แผนไทยใช้กัญชาเกือบทุก ส่วนเป็นส่วนผสมของตัวยาทิ้งราก ก้านใบ ใบ และ เรือนช่อดอก โดยเฉพาะดอกเพศเมียซึ่งมีฤทธิ์แรง ที่สุด ตำราสรรพคุณยาไทยระบุว่ากัญชามีรสเมาเบื่อ ใบมีสรรพคุณแก้หอบหืด ช่วยให้เจริญอาหารและเป็น ยาชูกำลัง แต่มีฤทธิ์ทำให้รู้สึกหวาดกลัว ตาลาย ประสาทหลอน ดอกมีสรรพคุณแก้โรคประสาท ทำให้นอนหลับ เจริญอาหาร กัดเสมหะในคอ (สำนักงาน จัดการกัญชาและกระท่อมทางการแพทย์แผนไทย, 2564 : 9)

คนไทยรู้จักการนำกัญชามาใช้ประโยชน์เพื่อ รักษาโรคเป็นระยะเวลาอันยาวนานแล้วดังปรากฏหลักฐาน ในตำราพระโอสถพระนารายณ์ เป็นตำรายาฉบับ เก่าแก่และยาวนาน แพทย์ที่ ประกอบยาถวาย ส่วนมากจะอยู่ในช่วงปีกรุง เอกศก จุลศักราช 1021 คือประมาณ ปี พ.ศ. 2202 ซึ่งเป็นปีที่ 4 ในรัชกาล สมเด็จพระนารายณ์ (วिरยา ถาอุปชิต, 2560 : 231) ในตำรายาพระโอสถพระนารายณ์ได้ระบุว่ากัญชาเป็น ส่วนประกอบในตำรับยาชื่อว่า “ยาทิพกาศ” ซึ่งมี กัญชาเป็นส่วนประกอบหลักเป็นใบกัญชาจำนวน 16 ส่วน และ “ยาสุขไสยาสน์” มีส่วนประกอบหลักเป็น ใบกัญชาจำนวน 12 ส่วน (วिरยา ถาอุปชิต, 2560 : 231) นอกจากนี้ยังพบว่าในตำรายาพื้นบ้านในท้องถิ่น ต่าง ๆ ของประเทศไทยทั้งภาคเหนือ ภาคกลาง ภาค อีสานและภาคใต้ จะใช้กัญชาเป็นส่วนประกอบของ ตำรับยาในการรักษาโรค ดังที่มีหลักฐานปรากฏใน สมุดไทยหรือหนังสือโบราณที่เป็นเอกสารบันทึกตำรา ยาพื้นบ้านของแต่ละภาคไว้อย่างชัดเจน

ในปัจจุบันผู้คนในสังคม นักวิชาการและ นักวิจัยต่างให้ความสนใจศึกษาเกี่ยวกับการนำกัญชา ไปใช้ประโยชน์ทางการแพทย์ในการรักษาผู้ป่วย รวมไปถึงการศึกษาวิจัยและพัฒนา การปลูก การค้า วิทยาศาสตร์ และการทำอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับ กัญชา ซึ่งจากการศึกษาคณะผู้วิจัยได้พบว่ามีข้อมูล เกี่ยวข้องกับกัญชาที่น่าสนใจอย่างมากในพื้นที่ภาคใต้ และองค์ความรู้ต่าง ๆ เกี่ยวกับกัญชาที่ใช้ในการรักษา โรคในภาคใต้นั้นยังไม่มีผู้ใดรวบรวมไว้อย่างเป็นระบบ คณะผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับกัญชาที่ปรากฏ ในตำรายาพื้นบ้านภาคใต้โดยรวบรวมจากหนังสือชุด ตำรายาในห้องวรรณกรรมท้องถิ่น สถาบันทักษิณคดี ศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ จำนวน 100 เรื่อง

สัมภาษณ์หมอฟันบ้านและชาวบ้านภาคใต้ และรวบรวมเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องประกอบกันเพื่อให้

เกิดองค์ความรู้ที่กว้างขวางเกี่ยวกับใช้การกัญชาเป็นส่วนประกอบของตำรับยาในรักษาโรคต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

บทความเรื่องกัญชาในตำรายาพื้นบ้านภาคใต้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจและรวบรวมหนังสือชุดตำรายาพื้นบ้านภาคใต้ที่มีกัญชาเป็นส่วนประกอบในการรักษาโรคในห้วงวรรณกรรมท้องถิ่น สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความเรื่องกัญชาในตำรายาพื้นบ้านภาคใต้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจและรวบรวมหนังสือชุดตำรายาพื้นบ้านภาคใต้ที่มีกัญชาเป็นส่วนประกอบในการรักษาโรคในห้วงวรรณกรรมท้องถิ่น สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การอ่านและปริวรรตตำรายา แล้วนำมาจำแนกหมวดหมู่ตำรับยา ชื่อโรคและกลุ่มอาการของโรค หนังสือชุดในห้วงวรรณกรรมท้องถิ่น สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ มีจำนวน 3,341 เล่ม มีส่วนที่เป็นตำรายาพื้นบ้านจำนวน 575 เล่ม ในจำนวนนี้มีตำรายาที่มีกัญชาเป็นส่วนประกอบจำนวน

100 เล่มซึ่งเป็นข้อมูลหลักในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ร่วมกับการสัมภาษณ์หมอฟันบ้านจำนวน 2 คน โดยใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง และประชาชนจำนวน 6 คนเพื่อทำให้เห็นลักษณะการปรากฏและการใช้ประโยชน์จากกัญชาในบริบทสังคมและวิถีชีวิตของชาวบ้านภาคใต้ซึ่งมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับตำรายาพื้นบ้านภาคใต้ที่มีกัญชาเป็นส่วนประกอบ ทั้งนี้ขอบเขตด้านเนื้อหาประกอบด้วย 2 ประเด็นหลัก ได้แก่ 1) กัญชาในบริบทสังคมและวิถีชีวิตชาวบ้านภาคใต้ และ 2) การใช้ประโยชน์จากกัญชาในการรักษาโรคที่ปรากฏในตำรายาพื้นบ้านภาคใต้

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาการใช้กัญชาในการรักษาโรคที่ปรากฏในตำรายาพื้นบ้านภาคใต้ นำเสนอเป็น 2 ประเด็นดังนี้ 1) กัญชาในบริบทสังคมและวิถีชีวิตชาวบ้านภาคใต้ และ 2) การใช้ประโยชน์จากกัญชาในการรักษาโรคที่ปรากฏในตำรายาพื้นบ้านภาคใต้ ผลการวิจัยในแต่ละประเด็นดังนี้

3.1 กัญชาในบริบทสังคมและวิถีชีวิตชาวบ้านภาคใต้

การใช้กัญชาในการรักษาโรคที่ปรากฏในตำรายาพื้นบ้านภาคใต้มีความเกี่ยวข้องกับบริบทสังคมและวิถีชีวิตของชาวบ้านภาคใต้ ทั้งนี้เพราะในอดีตชาวบ้านภาคใต้รู้จักกัญชาและมีการนำกัญชามาใช้ประโยชน์อย่างหลากหลาย ก่อนที่จะมีกฎหมายระบุว่ากัญชา

เป็นยาเสพติด พ.ศ. 2477 ชาวบ้านภาคใต้ปลูกกัญชาไว้ใช้ประโยชน์หลายต้น แต่ต่อมาเมื่อมีกฎหมายประกาศห้ามชาวบ้านก็แอบปลูกเอาไว้ร่วมกับกล้วยหรือส่วนที่ขึ้นเองตามธรรมชาติ ลักษณะกัญชามีต้นสูงใหญ่ บางต้นก็มีลำต้นเท่าขนาดลำแข้งของคน (พันวิไลรัตน์, สัมภาษณ์)

ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ ในหัวข้อเรื่องพืชสมุนไพรภาคใต้ ระบุว่า กัญชาเป็นพืชที่พบในเขตที่ราบ ชาวบ้านนำช่อดอกมาประกอบอาหาร มีสรรพคุณช่วยบำรุงประสาทและเจริญอาหาร (สุวิทย์ มาประสงค์, 2555 : 967) และใน “พจนานุกรมไทยถิ่นใต้กลุ่มตากใบ” ของนเรศ ศรีรัตน์ ปี พ.ศ. 2558 ได้เก็บคำว่ากัญชาไว้ในพจนานุกรมเล่มนี้ด้วย โดยให้ความหมายว่า

กัญชา[กัน] น.ชื่อไม้ล้มลุกชนิด *Cannabis sativa* L. ในวงศ์ Cannabidaceae ใบมนแฉกเล็กเข้าไปทางก้านหลายแฉก ดอกสีเขียว ช่อดอกเพศผู้และช่อดอกเพศเมียอยู่ต่างต้นกัน ใบและช่อดอกเพศเมียที่แห้งเรียกว่า กะหลี่กัญชา ใช้สูบปนกับยาสูบ มีสรรพคุณทำให้มีเมามา เปลือกลำต้นใช้ทำเชือกป่านและทอผ้า(พจนานุกรมไทยถิ่นใต้กลุ่มตากใบ : 47)

หลักฐานที่เกี่ยวข้องกับกัญชาที่ปรากฏในวิถีชีวิตของชาวบ้านภาคใต้อย่างหนึ่งคือการแสดงหนังตะลุง คณะผู้วิจัยพบว่า มีตัวหนังตะลุงที่ถือบังกัญชา เช่น ฤทธิเซ่ง มีรูปร่างเป็นฤทธิหลังโค้ง ท้องป่อง มือถือขวดเหล้า ตาลปัตรหรือบังกัญชา ฯลฯ บางครั้งก็เรียกฤทธินกรง เนื่องจากชอบต่อนก หรือฤทธิชีเมา เพราะชอบกินเหล้าเมามา เป็นต้น (สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 14, 2542 : 6721) ตัวหนังตะลุงที่ชื่อว่าวรนุช ซึ่งเป็นรูปตัวหนังที่หนังจูเลียม กิ่งทอง ได้เป็นผู้คิดค้นขึ้น ต่อมาก็มีนายหนังคนอื่น ๆ ได้ทำเลียนแบบ ซึ่งอาจารย์สรรเสริญ ศรีทวีกุล ได้กล่าวไว้ในการเสวนาวัฒนธรรมกานชา “อัตลักษณ์

กานชาสงขลา” ในวันที่ 17 ตุลาคม พ.ศ. 2564 โดยกล่าวว่าตนได้คัดลอก และทำเป็นภาพวรรณุชถือบังกัญชา เขียนไว้เมื่อประมาณ ปี พ.ศ. 2540 นอกจากนี้ยังได้กล่าวอีกว่าในบทหนังตะลุงของหนังสงฟ้า ตะลุงศิลป์ บ้านควนเนียง จังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นบิดาของตนนั้นได้มีบทหนังตะลุงเรื่อง “อำมรงค์คู่บัลลังก์” ในเรื่องกล่าวว่าเทวดาได้ลงมาสืบเสาะว่าในโลกมนุษย์เป็นอย่างไรบ้าง มาถึงหมู่บ้านหนึ่ง มีนายเท่งนายนุ้ยที่ได้รับความทุกข์ยาก ซึ่งในบทหนังได้กล่าวถึงกัญชาเอาไว้ด้วย ดังนี้

ไอ้เท่ง: พวกนั้นเม่อ (ร้ายกาจ) หมันจับไอ้โง่งเหอ ไม่ใช่หมันมาให้เบี่ย

หนูนุ้ย: กัญชากู 3 ไร่ปลูกแซมไว้ป่าข้าว ตายขาดข้าวก็ตายกัญชาก็ตาย แล้วได้กินอ้ายโหร (อะไร) ขายโหร กันละทีนี้

ไอ้โง่ง: ไม่ใช่กัญชาแซมข้าว ปลูกกัญชาข้าวแซม (เป็นวิธีการปลูกกัญชาไม่ให้คนอื่นเห็น) ฝนกู 200 ต้นแห้งตายหมดเหมือน แล้วแจ้งนายบ้านแล้ว ไม่ทำรายงานให้ เย็ดแม่ นายบ้าน (คำดำ) นายหมากูฟ้องตานี้ (คราวนี้) ไปอำเภอก็คือฟ้องว่านายบ้านไม่ทำรายงานให้เรื่องพืชไร่เสียหาย

ไอ้เท่ง: หรอย (ดีมาก) น้องกู ที่นายบ้านไม่ทำรายงานนั้น หมิงรู้ใหม่นายบ้านกลัวหมิงถูกประหาร ไอ้โง่งเหอ เรื่องนั้นเขาห้ามเด็ดขาด หวาดดูไซ้ เขาไม่จับ เรากินทำงาน ก็ไม่รายงานหลวง ปลอ่ยให้ลวงไปทำไม(บทกลอนมุดโต) ผู้ใหญ่ชำ ฝนก็แล้งแห้งขาด ซาติเป็นกรรม โหนดที่ทำก็ตายถึงปลายวง เหลือที่ป่าดอยอยู่ 2 ช่อพอได้มีก (ดีมี) มาน 3 มีกเหมือนเช่นผีที่บวงสรวง

หนูนุ้ย: กัญชากู 3 ไร่ ซาติไม่ดวง ตายเสียร่วง ไปเห็นเกือบเป็นลม แล้งปีนี้ใจได้ไทรกิน กัญชาฝืนในไร่ก็ตายถม ไม่น้ำท่ามารดหมคนิยม บ่อน้ำตมใหม่สักหมู่บ้านเรา

โง่ง: น้ำในหนองในแอ่งก็แห้งขาด ยังหมันคราว ต้องเดินไปแลกไก่อเขา

ไอ้เท่ง: บทหมาโหร ลงไก่อเขา เขาโหนดที่หมิงว่าไก่อ

(คำร้อง) ยกบ้านดงไม้แดงแหล่งยากจน เรา 3 คนทุกจั่งนั้ง
ปรึกษา จะได้จากที่ไหนใส่หลังคา

นอกจากนี้ยังพบว่า การแสดงหนังตะลุงในอดีตนั้นมีการแสดงจนถึงรุ่งเช้า สิ่งที่จะช่วยให้หนังและนักดนตรีมีกำลังและอารมณ์สุนทรีย์สามารถพากย์และเล่นดนตรีได้อย่างสนุกสนานก็คือการสูบกัญชา ดังที่ พัน วิไลรัตน์ (สัมภาษณ์) อายุ 77 ปี กล่าวไว้ว่า

“หนังตะลุงแต่ก่อนสูบกัญชาใช้บ้องสูบ เช่น หนังพร้อม อัครวิน (หนังพร้อมดอ) บ้านควนเนียง เขาสูบกัญชาเพื่อไม่ให้วังงนอน หนังตะลุงสมัยก่อนต้องเล่นถึงเช้า และจะช่วยให้สามารถทำบทหนังได้ตลอดสนุกสนานถูกใจผู้ชม ทั้งตัวนายหนังลูกคู่ก็สูบกัญชา นักดนตรี ตีโหม่ง ตีทับสูบกันหมด พอก่อนเล่นหนังสูบกัญชา ก่อน ตีเสียงดังสนุกสนาน รั้งใจ”

กัญชาปรากฏในพิธีกรรมและความเชื่อของชาวภาคใต้ เช่น ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการแก้บน ชาวบ้านที่จังหวัดนครศรีธรรมราชเชื่อว่าเจ้าที่ตาปู่ซึ่งเป็นผู้ที่ไม่มีศาลและเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ดูแลทางทิศตะวันออกของเมืองนครศรีธรรมราช เมื่อบนบานและได้สิ่งที่ต้องการแล้วชาวบ้านจะแก้บนด้วยกัญชา (สามารถ สาระม, สัมภาษณ์) การใช้กัญชากับการบนบานนี้ พัน วิไลรัตน์ (สัมภาษณ์) อายุ 77 ปี กล่าวเพิ่มเติมว่า คนสมัยก่อนนิยมบนบานกันแปลก ๆ เช่น บนบานด้วยกัญชาหอบกกล้วยจุดตั้งไว้ที่ศาลหรือสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่บนบานไว้

มีการใช้กัญชาเป็นเครื่องบูชาครูหมอโนราในพิธีโนราโรงครูที่จัดขึ้นกันทุกปี ในช่วงเวลาที่ครูหมอโนราจะเข้าทรงตอนเที่ยงคืน ชาวบ้านเชื่อว่าเมื่อครูหมอโนรามารเข้าทรงแล้วจะมีความต้องการไม่เหมือนกัน ครูหมอบางท่านต้องการยาสูบ บางท่านต้องการขิงข้าวโพดห่อ บางท่านต้องการกัญชา

(ธรรมนิตย์ นิคมรัตน์, 2564)

นอกจากที่กล่าวไปข้างต้นแล้วนั้นยังพบว่า ชาวบ้านภาคใต้ได้นำกัญชามาเป็นส่วนประกอบของอาหาร เนื่องจากลักษณะของอาหารภาคใต้ที่โดดเด่นอย่างหนึ่งคือมีรสจัด มีเครื่องเทศและสมุนไพรเป็นส่วนประกอบในการปรุงอาหารโดยเฉพาะการใช้ขมิ้น ชาวบ้านภาคใต้นิยมรับประทานพืชผักชนิดต่าง ๆ เป็นผักจิ้มที่เรียกว่า “ผักเหนาะ” เป็นจำนวนมาก ซึ่งอาหารภาคใต้เป็นอาหารที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและสภาพอากาศในท้องถิ่นภาคใต้ที่มีฝนตกเกือบตลอดทั้งปี ดังนั้นจึงต้องรับประทานอาหารเพื่อปรับสภาพความสมดุลในร่างกาย เพื่อป้องกันโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ และพบว่ากัญชาก็เป็นพืชชนิดหนึ่งที่ชาวบ้านภาคใต้นำมาเป็นส่วนประกอบในการปรุงอาหารด้วยเช่นกัน

ชาวบ้านอำเภอสติงพระ จังหวัดสงขลา รู้จักกัญชาว่าเป็นพืชล้มลุก ลำต้นเป็นเหลี่ยม ใบแตกออกเป็นแฉก ๆ ใบเรียวยาวคล้ายใบมันสำปะหลัง ออกดอกเป็นช่อสีเหลืองตามกิ่งใบ ส่วนที่ชาวบ้านนำมาใช้เป็นอาหารได้แก่ ใบ นำมาประกอบในแกงชนิดต่าง ๆ ชาวบ้านเชื่อว่าการรับประทานกัญชาจะทำให้เจริญอาหาร และช่วยบำรุงร่างกายให้แข็งแรง และมีความเชื่อที่ส่งผลเฉพาะบุคคลบางประเภทคือผู้ที่ป่วยเป็นโรคเบื่ออาหารเป็นโรคผอมแห้ง เชื่อว่ารับประทานอาหารที่มีกัญชาเป็นส่วนประกอบจะทำให้เจริญอาหารและทำให้ร่างกายแข็งแรง (เกษวรินทร์ ไชยแก้ว, 2541, 60-61)

แกงชนิดต่าง ๆ ที่ชาวบ้านจังหวัดสงขลานิยมนำใบกัญชามาเป็นส่วนประกอบของอาหาร เช่น “แกงคั่วแลนดอกใบกัญชา” “แกงกะทิเนื้อวัว” (โชคดี สุวรรณชาติ, สัมภาษณ์) “แกงเผ็ดเนื้อวัว” “ต้มไก่บ้านขี้หมื่นใบกัญชา” (วันดี อันจะนะ, สัมภาษณ์)

พัน วิไลรัตน์ (สัมภาษณ์) อายุ 77 ปีซึ่งเป็นชาวบ้านคนหนึ่งในอำเภอควนเนียง จังหวัดสงขลา กล่าวว่ากัญชาสามารถนำมาทำอาหารได้ โดยเอามาตำผสมกับเครื่องแกง หรือเอามาผานใส่คั่วปลาไหล ปลาหมึกแห้ง เป็นต้น จวง ทองแกมแก้ว(สัมภาษณ์) อายุ 78 ปี ได้กล่าวสอดคล้องกันว่าสมัยก่อนปลูกกัญชาเอาไว้กินเอาไว้ทำยา ใช้ใส่ผัดเผ็ดปลาไหล จะเลือกใบที่เพหลาด (ใบที่ไม่แก่หรืออ่อนจนเกินไป) เพราะมันมีฤทธิ์เข้มข้นดี ซึ่งสอดคล้องกับบทโนราที่ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ธรรมนิത്യ นิคมรัตน์ อาจารย์คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณกล่าวไว้ในการเสวนาวัฒนธรรมกานชา “อัตลักษณ์กานชาสงขลา” ในวันที่ 17 ตุลาคม พ.ศ. 2564 ว่า

“นี่ก็แล้วกลัวหัวใส่แท้พวกแม่ค้า แอบลักใส่ใบกัญชาแกงปลาไหล ลูกค้ากินแล้วติดใจ กินที่ไรต้องซื้อหาแม่ค้าเดิม”

อภิชาติ แก่นจันทร์(สัมภาษณ์) อายุ 50 ปี ชาวบ้านอำเภอควนเนียง จังหวัดสงขลา กล่าวว่าเครื่องแกงส่วนใหญ่ที่ทำกินกันในครัวเรือนหรือเพื่อเลี้ยงเพื่อนฝูงที่มาจากจังหวัดอื่นนิยมนำกัญชามาเป็นส่วนผสม เช่น สูตรผัดเผ็ด จะใช้ขมิ้น ตะไคร้ กระเทียม พริกไทยขาว เกลือ กะปิ พริกขี้หนู พริกแห้ง กะหล่ำ กัญชากับใบกัญชาพอประมาณ นำมาตำให้ละเอียดแล้วใช้ผัดเผ็ด

ข้อมูลข้างต้นที่กล่าวถึงการใช้กัญชามาประกอบอาหารนี้ เพราะเชื่อว่าช่วยให้เจริญอาหาร สอดคล้องกับคุณสมบัติของกัญชาที่กล่าวไว้ใน “จากบ้องกัญชาสู่ยารักษาโรค” ของสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์การแพทย์ทหาร (สวพท.) (ออนไลน์) ว่าในอดีตมีการนำกัญชามาผสมกับอาหารเนื่องจากมีฤทธิ์กระตุ้นให้อยากอาหารเพิ่มขึ้น ทำให้เกิดการผ่อนคลาย รู้สึกสนุกสนาน เคลิบเคลิ้ม เป็นสุขและลดความวิตกกังวล

นอกจากที่กล่าวไปข้างต้นแล้วนั้นในวิถีชีวิตของชาวบ้านภาคใต้ยังมีการนำกัญชามาใช้เพื่อรักษาโรคร้ายไข้เจ็บด้วย ซึ่งพบว่าหลักฐานการปลูกกัญชาในพื้นที่ภาคใต้มีทั้งที่ปรากฏในลักษณะที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เอกสารชิ้นหนึ่งในห้องวรรณกรรมท้องถิ่น สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ เป็นเอกสารการเก็บข้อมูลภาคสนามของนางสาวจันทร์เพ็ญ วีระการ นักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ วิชาเอกภาษาไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา วันที่เก็บข้อมูล คือ 18 เมษายน พ.ศ.2526 และได้ถ่ายรูปต้นกัญชาจากบ้านนายนิยม ธรรมเดช หมู่ที่ 6 ตำบลน้ำน้อย อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา และสัมภาษณ์นายหุ้ย ไพรสวรรณ บ้านเลขที่ 125/2 ถนนเพชรเกษม อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา ผู้ที่เก็บข้อมูลคือ ได้จัดบันทึกไว้ว่ากัญชาเป็นพืชสมุนไพรชนิดหนึ่ง มีลักษณะเป็นพืชล้มลุกใบเลี้ยงเดี่ยว สามารถเจริญงอกงามได้ดีในที่อากาศชุ่มชื้น ชอบดินปนทราย ร่วนซุย สามารถนำใบและดอกมาทำเป็นยาสมุนไพรได้ มีสรรพคุณทางยาคือเป็นยาแก้ลมประสาทโดยใช้ใบและดอกแห้งหรือสดก็ได้ใส่เป็นส่วนประกอบในแกงเพียงเล็กน้อย ยาแก้โรคเหน็บชาโดยใช้ใบและดอกแห้งหรือดอกสดก็ได้ต้มกินน้ำต่างน้ำชา และช่วยให้เจริญอาหาร และได้กล่าวถึงกัญชาว่าเป็นพืชที่ให้โทษต่อร่างกายได้ ถ้าเข้าสู่ร่างกายมากเกินไป

ในวิถีชีวิตของชาวบ้านภาคใต้นั้นชาวบ้านรู้จักใช้ประโยชน์จากกัญชาเพื่อเป็นยารักษาโรค ดังเช่นชาวบ้านอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลาใช้ส่วนใบของกัญชา โดยใช้ใบสดหรือใบแห้งนำมาผสมกับเทียนบ้านทุกส่วนและโกฐทุกส่วน นำมาต้มแล้วใช้น้ำดื่มเพียง 2-3 หยด เชื่อว่าสามารถช่วยรักษาโรคประสาทและ

บรรเทาอาการปวดต่าง ๆ ได้ (เกษวรินทร์ ไชยแก้ว, 2541 : 109)

หนังเต็งสาคอ ตะลุงบันเทิง หรือ มะยาเต็ง สาเหมาะ(สัมภาษณ์) อายุ 47 ปี ชาวบ้านจังหวัดยะลา ได้กล่าวว่าตอนที่ตัวเองยังเป็นเด็กอยู่นั้นบิดาได้นำเอากัญชาทั้งต้นมาต้มให้อาบ และต้มให้ดื่มด้วย สรรพคุณของกัญชาช่วยให้ตนเองหายจากอาการพิษไข้

ชาวบ้านตำบลโมคลาน อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้นำพืชสมุนไพรมาใช้รักษาโรคเป็นระยะเวลายาวนานแล้ว เนื่องจากพื้นที่นี้ตั้งอยู่ห่างไกลจากโรงพยาบาล มีเพียงสถานีอนามัยเพียงแห่งเดียว ชาวบ้านจึงต้องพึ่งตนเองโดยการคัดเลือกสมุนไพรที่ปู้ยาตาหวดเคยใช้รักษาโรคชนิดต่าง ๆ มาแล้ว และใช้สืบเนื่องมาจนถึงยุคสมัยของตน กัญชาเป็นพืชสมุนไพรประเภทหญ้าที่มีลักษณะต้นเป็นกอเล็ก ๆ เตี้ยบ้าง สูงบ้าง มีสรรพคุณทางยาคือ ใช้ต้นเป็นยาบำรุงกำลัง ช่วยให้เจริญอาหาร ช่วยให้จิตใจแจ่มใส (สุทธิพิศ พูลสวัสดิ์, 2539 : 46) หรือใช้กัญชาป่า 1 ต้น นำมาสับให้ละเอียดแล้วต้มกับน้ำ 3 ถ้วย กินครั้งละครึ่งถ้วยวันละ 2 ครั้ง หลังอาหารเช้าเย็น มีสรรพคุณในการรักษาอาการลำไส้อักเสบและอาการปวดท้อง (สุทธิพิศ พูลสวัสดิ์, 2539 : 46) ใช้เมล็ดกัญชานำมาตากแห้งบดผง ชงกับน้ำร้อน 1 ถ้วย ดื่มครั้งละ 1 ถ้วย วันละครั้งก่อนนอน มีสรรพคุณช่วยให้เจริญอาหาร (สุทธิพิศ พูลสวัสดิ์, 2539 : 66) ใช้ใบกัญชานำมาประกอบอาหาร เชื่อว่ามีสรรพคุณในการแก้ปวด ช่วยให้คลายเครียดและช่วยให้นอนหลับ (สุทธิพิศ พูลสวัสดิ์, 2539 : 73)

ในจังหวัดต่าง ๆ ในพื้นที่ภาคใต้ก็ได้กล่าวถึงการนำกัญชามาเป็นส่วนประกอบในการรักษาโรคด้วยเช่นกัน อย่างเช่น หมอพื้นบ้านในจังหวัดพังงาใช้กัญชา

เป็นส่วนประกอบของยารักษาโรคหลายขนาน เช่น ใช้รักษาโรคไส้เลื่อนอุพทม ให้เอาหญ้าข้าวเย็น 2 บาท ลูกเทียนอ่อน 2 บาท รากไทรย้อย 2 บาท ผางเสน 2 บาท และกัญชา 2 บาท นำมาต้มกิน (วัฒนา จินดาพล และอิมใจ เรือนเพ็ชร, 2537 : 32)

หมอพื้นบ้านในจังหวัดสุราษฎร์ธานีใช้กัญชาเป็นส่วนประกอบของยาจำเริญอาหาร ยาอายุวัฒนะ ยาเจริญอายุ ยาแก้พยาธิ ยาแก้พรรตึก เลือดลมเป็นก้อนในท้อง ทำให้เจ็บปวดเมื่อยร่างกาย ยาแก้โรคลม (เจริญ ศรประดิษฐ์, 2542) และรายงานโครงการพิเศษเรื่องยาพื้นบ้านจากหนังสือbudของอำเภอท่าฉาง สุราษฎร์ธานี กล่าวถึงการใช้กัญชาเป็นส่วนประกอบในตำรับยาแก้โรคนอนไม่หลับ (ชุมศรี เสือเปียและคณะ, 2527 : 231)

การใช้กัญชาในการรักษาโรคของชาวบ้านภาคใต้ยังคงใช้ต่อเนื่องดังที่พบว่าในช่วงปี พ.ศ. 2547 ยังปรากฏการใช้กัญชาเป็นส่วนประกอบในตำรับยาเพื่อรักษาโรคเกี่ยวกับระบบอวัยวะสืบพันธุ์ เป็นตำรับยาของหมอทิน ถาวรวิสิทธิ์ เป็นหมอชาวบ้านตำบลระวะ อำเภอระโนด ที่มีประสบการณ์ในการรักษาโรคเกี่ยวกับอวัยวะอ่อนตัวมาเป็นระยะเวลานาน ตำรับยาที่ใช้ประกอบด้วย หัวขิงแห้ง รากข้าวปลู หัวแห้วหมูนา กัญชา ดอกจันทน์ พริกไทย ดีปลีเชือก โหระดาลกสิบทอง ทั้งหมดนี้เอาตัวยาท่อกันแล้วนำมาบดให้เป็นผง เมื่อจะกินละลายด้วยน้ำผึ้งรวง ปั้นเป็นลูกกลอน หมอทินกล่าวว่าได้เคยใช้รักษาผู้ป่วยประมาณ 20 ปี มาแล้ว และได้ผลดีพอสมควร (สัมภาษณ์หมอทิน ถาวรวิสิทธิ์, ผู้สัมภาษณ์ คือ จิตตะเสน เจริญ เมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2547 ในงานวิจัยเรื่องศึกษาภูมิปัญญาด้านการใช้สมุนไพรบำบัดโรคด้วยตนเองของหมอชาวบ้านในจังหวัดสงขลา)

จากที่กล่าวข้างต้นนี้พบว่ากัญชาเป็นพืชที่ชาวบ้านภาคใต้รู้จักเป็นอย่างดีเพราะอยู่ในวิถีชีวิตของชาวบ้าน จึงนำมาใช้ประโยชน์อย่างหลากหลาย ทั้งประกอบอาหาร และปรากฏในพิธีกรรม เป็นเครื่องเซ่นไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ นอกจากนี้ยังพบว่าชาวบ้านยังรู้จักนำกัญชามาเป็นส่วนประกอบของตำรับยาในการรักษาโรคดังปรากฏหลักฐานชัดเจนในตำรายาพื้นบ้านภาคใต้

3.2 การใช้ประโยชน์จากกัญชาในการรักษาโรคที่ปรากฏในตำรายาพื้นบ้านภาคใต้

ชาวบ้านภาคใต้บันทึกเกี่ยวกับการรักษาโรคไว้ในเอกสารโบราณที่เรียกว่าหนังสือбуд ซึ่งในภาคกลางเรียกว่า สมุดไทย มีลักษณะพับซ้อนกันเป็นชั้น ๆ กระดาษที่นำมาทำหนังสือбудนี้ชาวบ้านในจังหวัดพัทลุง หรืออำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช นิยมใช้ใต้อาณานิคมหรือชาวบ้านเรียกว่าย่านกริดหนา (สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ พ.ศ. 2529 เล่ม 10, 2529 : 3941) หนังสือбудเหล่านี้จำแนกเป็น 2 ชนิดคือ บุคดำที่มีพื้นเป็นสีดำและเขียนบันทึกด้วยตัวหนังสือสีขาวหรือสีเหลือง อีกชนิดหนึ่งเรียกว่า บุคขาวพื้นกระดาษเป็นสีขาวเขียนบันทึกด้วยตัวหนังสือสีดำ บันทึกด้วยตัวอักษรขอมและภาษาไทยสำเนียงท้องถิ่น

การบันทึกตำราการแพทย์พื้นบ้านลงในหนังสือбудและใบลานในพื้นที่ภาคใต้เป็นสิ่งที่แพร่หลายมากในอดีต มีการคัดลอกตำรายาของสำนักหรือหมอที่มีชื่อเสียงไปเผยแพร่ โดยที่เจ้าของตำรายาเดิมก็ไม่ได้หวังเพียงแต่ขอให้ผู้ที่คัดลอกไปนั้นเขียนบันทึกว่าคัดลอกมาจากตำรายาของใครหรือสำนักใด ซึ่งจะมีลักษณะการคัดลอกจากตำราการแพทย์ของสำนักใดสำนักหนึ่งหรือของหมอคนใดคนหนึ่งมา

โดยเฉพาะ หรือคัดลอกมาเพียงบางส่วน และการคัดลอกจากหลาย ๆ ตำรามารวมกัน การคัดลอกตำรายานี้สืบเนื่องจากมีความเชื่อว่าการทำเช่นนี้เป็นการทำบุญกุศลแก่เพื่อนมนุษย์ (สำนักวิชาการ กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข, 2553 : 275-276)

หนังสือбудตำรายาเหล่านี้เป็นบันทึกของหมอพื้นบ้านหรือผู้ที่สนใจแล้วมาขอคัดลอกสืบทอดกันมาเพื่อจะใช้เป็นคู่มือในการศึกษาหรือรักษาโรค หมอพื้นบ้านภาคใต้มีที่มาจาก 2 แหล่งใหญ่ด้วยกันคือ หมอพื้นบ้านที่ศึกษาจากวัด ในอดีตวัดเขาอ้อ จังหวัดพัทลุง เป็นวัดเก่าแก่ที่มีชื่อเสียงทางด้านการศึกษาพื้นบ้าน และมีวัดที่สืบทอดความรู้จากตำรายาวัดเขาอ้อ คือวัดบ้านสวน จังหวัดพัทลุง วัดเขาแดงออก วัดประจิมทิศาราม (วัดเงินตก) ฯลฯ ส่วนอีกส่วนหนึ่งเป็นหมอพื้นบ้านที่เรียนรู้และสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ (สำนักวิชาการ กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข, 2553 : 265-267)

หนังสือбудตำรายาที่บันทึกเกี่ยวกับตำรับยาหรือข้อมูล ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการรักษาโรคนี้นี้อาจยาวนานมาแล้วในภาคใต้ แต่ทว่าไม่สามารถระบุยุคสมัยได้อย่างชัดเจน ทั้งนี้เพราะว่าการเขียนบันทึกตำรายาส่วนใหญ่ผู้บันทึกไม่นิยมระบุชื่อ และไม่ปรากฏวันเดือนปีที่เขียนบันทึกไว้ ความเก่าแก่ของหนังสือбудหลาย ๆ เล่มมีอายุไม่ต่ำกว่าร้อยปี เช่น ตำรายาใช้ของเณรชุย ที่พบที่วัดท้ายยอ ตำบลเกาะยอ อำเภอเมืองจังหวัดสงขลา พระอธิการปทุม ปทุมโมเป็นผู้มอบให้สถาบันทักษิณคดีศึกษา เมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม พ.ศ. 2535 ในหน้าต้นเขียนระบุไว้ว่า “ต้นสมุดหนังสือตำราเครื่องยาใช้ของเณรชุย สร้างไว้สำหรับเรือนแล”

(สมพร ชุมทอง, 2556) ดังนั้นในการประมาณการอายุของเอกสารจึงใช้วิธีการพิจารณาจากตัวภาษาและอักษรวิธในการบันทึก เช่น ตำรายาฉบับวัดโศกาจุฬามาศย์ อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ เป็นเอกสารที่มีอายุประมาณ 90-100 ปี เป็นสมบัติของพระครูสุนทรจุฬารธรรม อดีตเจ้าอาวาสวัดโศกาจุฬามาศย์ อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ ใช้รักษาคนไข้ (กลีน คงเหมือนเพชร, 2556) หรือใช้พิจารณาจากสภาพความเก่าของเอกสาร หนังสือบุคหน้าจะไม่น้อยกว่าร้อยปีอีกเล่ม คือ ตำรายาฉบับที่นายสุภาพ สุวรรณบัณฑิต บ้านเลขที่ 303 หมู่ที่ 2 ตำบลพะวง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลานำมามอบให้สถาบันทักษิณคดีศึกษา (ชัยวุฒิ พิชยะกุล, 2556)

ตำรายาพื้นบ้านภาคใต้ที่มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรนี้เป็นองค์ความรู้ที่หมอพื้นบ้านบันทึกเอาไว้หรือผู้ที่สนใจทางด้านการศึกษาพื้นบ้านได้คัดลอกสืบทอด ๆ กันมา ซึ่งจัดได้ว่าเป็นองค์ความรู้และภูมิปัญญาในท้องถิ่นที่ได้เรียนรู้ชีวิตและใช้ทรัพยากรที่อยู่ในท้องถิ่น เช่น มีการใช้ทั้งสมุนไพรและแร่ธาตุต่าง ๆ ที่พบในท้องถิ่น รวมถึงวิธีการรักษาแบบพื้นบ้านที่มีทั้งการใช้เวทมนตร์คาถาคบคู่กับการรักษาด้วยยา องค์ความรู้เหล่านี้ได้สั่งสมและสืบทอดต่อกันมาจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง จนเกิดความชำนาญและช่วยยืนยันได้ว่าตำรายาต่าง ๆ ที่บันทึกไว้นั้นสามารถใช้รักษาอาการเจ็บป่วยของผู้คนได้จริง

จากหลักฐานหนังสือบุคตำรายาพื้นบ้านในหอวรรณกรรมท้องถิ่น สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ ซึ่งเป็นแหล่งข้อมูลเอกสารโบราณที่สำคัญแห่งหนึ่งในภาคใต้ ได้จัดทำฐานข้อมูลออนไลน์เผยแพร่อยู่ในเว็บไซต์ของสถาบันทักษิณคดีศึกษาชื่อว่า “ฐานข้อมูลท้องถิ่นภาคใต้” และมีหัวข้อย่อยคือ “ข้อมูลวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้” มีข้อมูลเอกสาร

ทั้งหมดจำนวน 3,341 รายการ ปรากฏว่ามีเอกสารที่เป็นหนังสือบุคตำรายาพื้นบ้านในท้องถิ่นภาคใต้จำนวน 575 รายการ ซึ่งในจำนวนนี้ได้นับรวมฉบับที่ทำสำเนาเพิ่มเติมจากต้นฉบับตัวจริงประมาณเรื่องละ 2-3 ฉบับ

คณะผู้วิจัยได้สำรวจ รวบรวมข้อมูลดังกล่าวโดยคัดเลือกฉบับที่สมบูรณ์สามารถอ่านได้และเป็นตำรายาฉบับที่มีกัญชาเป็นส่วนประกอบได้จำนวน 100 เล่ม ซึ่งข้อมูลตำรายาพื้นบ้านส่วนใหญ่เป็นข้อมูลจากจังหวัดสงขลาและพัทลุง จากข้อมูลดังกล่าวพบว่ามีตำรายาที่มีกัญชาเป็นส่วนประกอบในการรักษาโรคจำนวน 217 ตำรับ และในตำราส่วนใหญ่ไม่ได้ระบุส่วนที่ใช้ไว้อย่างชัดเจน มักจะบันทึกไว้โดยใช้คำกลาง ๆ ว่า “กัญชา” มีบางตำรับที่ระบุว่าใช้ใบ เมล็ด หรือใช้ก้านกัญชา และมีการเขียนระบุว่าใช้ “กัญชาทั้ง 2” หมายถึง ส่วนรากและลำต้น นอกจากนี้ในตำรายาจะใช้กัญชาเป็นน้ำกระสายยาอีกด้วย ส่วนรูปแบบของยาที่ใช้ นั้นมีความหลากหลาย ที่พบมากที่สุดคืออยู่ในรูปของยาผง รองลงมาคือยาต้ม ยาลูกกลอน ยาปั้นเป็นแท่ง ยาเคี้ยว ยาปั้นเม็ดขนาดเท่าเม็ดพริกไทย ยาพอก ยาหุงคองแต่น้ำมัน (เป็นวิธีการสกัดสารจากสมุนไพรวิธีหนึ่ง) ยากวาน ยาประคบ ยาบัง ยาฝน และยาสูบ

ตำรายาพื้นบ้านที่พบในหนังสือบุคส่วนใหญ่ไม่ได้ระบุอาการของโรคอย่างละเอียดกล่าวแต่เพียงว่าเป็นยาแก้โรคอะไร หรือถ้ากล่าวถึงอาการบ้างก็จะกล่าวเพียงเล็กน้อยเท่านั้น เช่น ข้อความที่เกี่ยวกับอาการของโรคริดสีดวง กล่าวว่า ภาคหนึ่งเล่าหนาริดสีดวงให้ชี้เลือดเหลวไหล (เลขทะเบียน 61220067 ตำรายา) ยาแก้ริดสีดวงมองคร่อหิดไอ ให้ผอมเหลืองมันให้ลงบ้างให้หิวหาแรงมิได้ (เลขทะเบียน 58260078 ตำรายา นายอรุณ แก้วสัตยา เล่ม 4)

ริดสีดวงในอกให้เสียดสีข้างให้ปวดอกให้กินยานี้ก่อนฯ (เลขทะเบียน 57260047 ตำรายาลมฤๅษี) หรือที่กล่าวถึงโรคลม ก็จะมีอาการ ยากแค้น เกิดขึ้นให้รากมันอยากควาหวาน เปื้อปลา ฟู หอย ครั้นกินเข้าไปแล้วให้เสียดในท้องแลซี่โครงทั้งสอง มักให้จุกอกแล้วเล่นไปจับเอาทับหินขึ้นก็ไม่ได้เห็นเสียดทั้งฝ่ามือฝ่าเท้า ลมนี้เป็นแก่ผู้ใดผู้นั้นอายุน้อย (เลขทะเบียน 57260014 ตำรายา สถาบันทักษิณคดีศึกษา) หรือกล่าวว่า ยังมีลมอันหนึ่งชื่อ ทากันทวโย ลมนั้นเกิดแก่ใคร ถ้าผู้ชายมันย้อมขึ้นกระหม่อม ครั้นเมื่อเดือนแรมนั้นมันก็ลงมาหูวากก็ให้หนักและเจ็บกระบอกตากับปวดหัว ลมนี้เกิดแก่ผู้ใด มักเกิดหลังแข็งและหูหนวก ย่อมแพ้ไฟน กินอาหารไม่มีรส (เลขทะเบียน 57260047 ตำรายาลมฤๅษี)

โรคและอาการของโรคต่าง ๆ ที่ปรากฏในตำรายาพื้นบ้านภาคใต้ที่มีกัญชาเป็นส่วนประกอบพบว่าโรคหลักๆ จำนวน 26 โรค ได้แก่ โรคริดสีดวงลม สันนิบาต ไข้ กษัย กล่อน² โรคเลือด โรคอวัยวะเพศไม่แข็งตัว หอบหืด ผิ โทสันทฆาต³ พรรตีก กลากเกลื่อน โรคเรื้อน บิด หิด โรคบ้า มะเร็ง ไล่เลื่อนไล่ลามหนองในทวาร อาโปธาตุหย่อน อุปทุมและรำโหะ⁴ ตำรับยาพื้นบ้านภาคใต้ที่จำนวนมากที่สุดคือตำรับยาเกี่ยวกับโรคลม รองลงมาคือ โรคสันนิบาต โรค

ริดสีดวง โรคเกี่ยวกับเลือด และอีก 39 กลุ่มอาการ เช่น อาการจุกเสียด เป็นง่อย เชื้อม ตกมูกเลือด เท้าเย็น นอนไม่หลับ เบื่ออาหาร เป็นต้น

ตัวอย่างการใช้กัญชาเป็นส่วนประกอบของตำรับยาที่ใช้ในการรักษา ดังนี้

ตัวอย่าง 1 ตำรับยารักษาโรคริดสีดวง

๑ยาริดสีดวงทั้ง 9 จำพวก ท่านให้อาบก 1 กลอย 1 อุดพิต 1 ชิงแห้ง 1 เจตมุนเพลิง 1 กระดาษแดง 1 หัวดองดึง 1 ดีปลี 1 เอลิ่งละ 1 บาท โกรฐสอ 1 โกรฐเขมา 1 กระวาน 1 กานพลู 1 ลูกจันทน์ 1 รากจิงจ้อ 1 ทั้งนี้เอาสิ่งละ 1 บาท กัญชา 2 บาท พริกเท้ายาทั้งหลายตำเป็นผงลงน้ำผึ้งกินเท่าลูกพุทราจำเพาะริดสีดวงในคอในทวารในท้อง ตกมูกเลือดหายแล้ว

(เลขทะเบียน 56260004 ตำรายาโบราณครูแวน ณ ตะกั่วทุ่ง)

สรรพคุณของสมุนไพรรักษาโรคริดสีดวงนี้ คือ บุก (หัวบุก) มีสรรพคุณกัดเสมหะเถาตาน แก้อืดจืดจับเป็นก้อน (มูลนิธิการแพทย์แผนไทยพัฒนา, 2549, 198)

หัวอุดพิต ใช้เป็นยากัดฝ้าหนองและเสมหะ (เมตไทย, ออนไลน์) ชิง มีสรรพคุณ เจริญอากาศธาตุ แก้อืดท้องบ่ารุงธาตุ ขับลมในลำไส้ให้ผายลมและเรอ (พญ.ดร.วิฑูรย์ วิฑูรย์โยคะ รัตนรังสี, 2562 : 203)

เจตมุนเพลิง มีสรรพคุณ แก้อืดสีดวงทวาร เกลื่อนฝีให้ความอบอุ่นแก่ร่างกาย กระจายเลือดลม (วุฒิ วุฒิธรรมเวช, 2540 : 173) กระดาษแดง ส่วนต้น ราก

เลือดออกมาทางทวารหนัก ทวารเบา บางทีก็เป็นดั่งน้ำหมาจาง ๆ บางทีก็เป็นน้ำขาวดั่งดินสอพอง ส่วนผู้ชายเมื่อแรกเป็นโรคริดสีดวงนี้ อาจจะเนื่องมาจากอาการเป็นไข้ที่ทำให้เลือดพิการ ซึ่งมีสาเหตุมาจากตกต้นไม้และล้มลงถูกกระทบกระแทกอย่างแรงหรือเรียกว่าโรคพิษตกถูกทุบลงโดยดี ซึ่งมีอาการสาหัสพักเข้าในอกใจ โลหิตซ่านใน ทำให้รู้สึกเจ็บร้อนในอก เสียดแทงเจ็บสันหลังเนื่องจากการพักช้อยู่ภายในเลือดไม่กระจายออก จึงทำให้เส้นต่าง ๆ อักเสบ กระตุกสันหลังได้รับความกระทบกระเทือน (หมอชาวบ้าน (ออนไลน์) หัวข้อ โรคโบราณชื่อ “โทสันทฆาต”)

⁴ รำโหะ หมายถึง โรคที่มีก้อนเลือดในท้องที่พร้อมจะแตก

² ชื่อโรคนิดหนึ่ง ตามตำราแพทย์แผนโบราณว่าเกิดจากของเหลวเข้าไปขังอยู่ในถุงอัมชะ ถ้าของเหลวนี้เป็นน้ำ เรียกว่า กล่อนน้ำ ถ้าเป็นเลือด เรียกว่า กร่อนเลือด ถ้าเป็นหนอง เรียกว่า กร่อนหนอง (พจนานุกรมแปลไทย-ไทย ราชบัณฑิตยสถาน, ออนไลน์)

³ โรคโทสันทฆาต เป็นโรคที่เรียกตามชื่อชาวบ้านและวงการหมอโบราณโรค “โทสันทฆาต” สามารถเกิดขึ้นได้ทั้งกับชายและหญิง ในกรณีของผู้หญิงที่ประจำเดือนไม่มาตามปกติ คือ ประจำเดือนขาดหายไปเป็นเดือน ๆ แล้วมีอาการเจ็บปวดหลัง 14-15 วัน แล้วก็มีอาการเป็นลมในท้อง จกแน่นหน้าอกดูจางใจ ยิ่งกินยาโบราณที่รสเผ็ดร้อนลงไปยิ่งทำให้มีอาการมากขึ้นอีก และทำให้ประจำเดือนตกออกมาเป็นลิ่มเป็นก้อน มี

และเหง้าใช้เป็นยาระบายแบบอ่อน ๆ โดยนำมาต้มกินเป็นยา (เมดไทย, ออนไลน์) **หัวตองดึง** มีสรรพคุณแก้โรคเรื้อน แก้กามโรค คุดทะราด แก้พิษแมลงสัตว์กัดต่อย แก้โรคปวดข้อ ขับผายลม (มูลนิธิการแพทย์แผนไทยพัฒนา, 2549 : 141) **ดีปลี** (ดีปลีเซียก) มีสรรพคุณ ขับลม แก้ท้องเสีย ขับรกหลังคลอด (มูลนิธิการแพทย์แผนไทยพัฒนา, 2549, 144) **โกฐสอ** มีสรรพคุณ แก้ไข้ แก้หืด แก้ไอ บำรุงหัวใจให้ชุ่มชื้น (พญาจารย์ วิบุษยโศกะ รัตนรังสี, 2562 : 199) **โกฐเขมา** มีสรรพคุณ แก้โรคในปาก ในคอ แก้แผลเน่าเปื่อย แก้เสียดแทงสองข้างราว บำรุงธาตุ แก้โรคเข้าข้อ (พญาจารย์ วิบุษยโศกะ รัตนรังสี, 2562 : 199) **กระวาน** มีสรรพคุณ ขับเสมหะ ขับโลหิต ขับลม บำรุงธาตุ รักษาโรคท้องอืด แน่นจุกเสียด (วุฒิ วุฒิธรรมเวช, 2540 : 90) **กานพลู** สรรพคุณ เป็นยาระงับกระตุก ขับผายลม แก้ปวดท้อง ๆ ขึ้น แก้ท้องร่วง (พญาจารย์ วิบุษยโศกะ รัตนรังสี, 2562 : 200) **รากจิงจ้อ** (วุฒิ วุฒิธรรมเวช, 2540 : 170) มีสรรพคุณ แก้จุกเสียด บวม แก้ลมพรดิก และ **กัญชา** (กัญชาทั้ง 5) ส่วนต่างๆ มีสรรพคุณ ดังนี้ ใบ ช่วยแก้หอบหืด เจริญอาหาร ชูกำลัง ดอกหรือกระหรี ช่วยแก้โรคเส้นประสาท นอนไม่หลับ เจริญอาหาร กัดเสมหะในลำคอ ราก ช่วยต้านการอักเสบ ลดปวด โรคเกาต์ โรคข้ออักเสบ ปวดข้อ ต้น ช่วยทำให้นอนหลับ เจริญอาหาร แก้ท้องร่วง กิ่ง แก้อาการท้องร่วง ทืดหอบ (วุฒิ วุฒิธรรมเวช, 2540 : 93)

ตัวอย่าง 2 ตำรับยารักษาโรคลมมือตายตีนตาย ภัยพิภักษ์

๑ผู้ใดลมมือตายตีนตายภัยพิภักษ์ ทองกลางใบมน 3 บาท จิงจ้อ 1 ตำลึง หัวแห้วหมู 1 ตำลึง กัญชา 3 บาท พับแพรวแดง (ผักแพวแดง) 3 บาท ยาคำ 2 บาท พริกไทย 1 ตำลึง มหาหิงค์ 2 บาท การบูร 2 บาท ลูกจันทน์ 1 บาท

เปลือกกันเกราแดง 1 ตำลึง โกฎทั้ง 5 สิ่งละ 1 สิ่ง แก้ก้อนในท้องคั้นกลางคั้นหายแลฯ

(เลขทะเบียน 38220075 ตำรายารักษาโรคต่างๆ นายคง เกษะยอ)

สรรพคุณของสมุนไพรในตำรับยา ดังนี้ **ทองกลางใบมน** มีสรรพคุณ แก้เสมหะ แก้ลม แก้ก้อนนิ้วในไต (มูลนิธิการแพทย์แผนไทยพัฒนา, 2549 : 31) **จิงจ้อ** มีสรรพคุณ แก้จุกเสียด บวม แก้ลมพรดิก (วุฒิ วุฒิธรรมเวช, 2540 : 170) **หัวแห้วหมู** (หญ้าแห้วหมู) มีสรรพคุณ เป็นยาฝาดสมาน ขับปัสสาวะ ขับลม บำรุงธาตุ ขับระดู ขับเหงื่อ สงบประสาท แก้บิด ท้องเจ็บ (มูลนิธิการแพทย์แผนไทยพัฒนา, 2549 : 401) **กัญชา** (กัญชาทั้ง 5) ส่วนต่างๆ มีสรรพคุณ ดังนี้ ใบ ช่วยแก้หอบหืด เจริญอาหาร ชูกำลัง ดอกหรือกระหรี ช่วยแก้โรคเส้นประสาท นอนไม่หลับ เจริญอาหาร กัดเสมหะในลำคอ ราก ช่วยต้านการอักเสบ ลดปวด โรคเกาต์ โรคข้ออักเสบ ปวดข้อ ต้น ช่วยทำให้นอนหลับ เจริญอาหาร แก้ท้องร่วง กิ่ง แก้อาการท้องร่วง ทืดหอบ (วุฒิ วุฒิธรรมเวช, 2540 : 93) **พับแพรวแดง** สรรพคุณ แก้ลม แก้ธาตุพิการ ท้องขึ้น อืดเพ้อ จุกเสียด ขับผายลม แก้เส้นประสาทพิการ (มูลนิธิการแพทย์แผนไทยพัฒนา, 2549 : 297) **ยาคำ** มีสรรพคุณช่วยให้ถ่ายท้อง ถ่ายพยาธิ ถ่ายพยาธิไส้เดือน ตัวตืด ขับน้ำดี (ชานฉัตรติ แสงอรุณ, 2557 : 50) **พริกไทย** มีสรรพคุณแก้ลมอัมพฤกษ์ แก้ลมลั่นในท้อง บำรุงธาตุ (วุฒิ วุฒิธรรมเวช, 2540 : 314) **มหาหิงค์** มีสรรพคุณช่วยขับลมในลำไส้ แก้ท้องขึ้น อืดเพ้อ แน่นลมจุกเสียด แก้ปวดท้อง บำรุงธาตุ ผายลม (ชานฉัตรติ แสงอรุณ, 2557 : 47) **การบูร** มีสรรพคุณแก้ปวดท้อง จุกเสียด แก้ธาตุพิการ ขับลมในลำไส้ (ชานฉัตรติ แสงอรุณ, 2557 : 47) **ลูกจันทน์** มีสรรพคุณบำรุงกำลัง บำรุงธาตุ แก้ธาตุพิการ แก้ปวดมดลูก แก้ท้องร่วง

บำรุงโลหิต (วุฒิ วุฒิธรรมเวช, 2540 : 314) **กันเกราแดง** มีสรรพคุณแก้แน่นอก บำรุงม้าม ขับลม แก้โลหิตพิการ (มูลนิธิการแพทย์แผนไทยพัฒนา, 2549 : 94) **โกฐสอ** มีสรรพคุณแก้ไข้ แก้หืดไอ บำรุงหัวใจ แก้เสมหะเป็นพิษ แก้สะอึก แก้หลอดลมอักเสบ ไข้จับสั่น (วุฒิ วุฒิธรรมเวช, 2540 : 111) **โกฐจุฬาลำภา** มีสรรพคุณแก้ไข้เจ็ริง (ไข้ที่มีเม็ดผื่นตามตัว เช่น หัดเหือด สุกใส ดำแดง เป็นต้น) แก้ไข้เพื่อเสมหะ แก้หืด ไอ ไข้จับ เป็นยาเร่งประสาทส่วนกลางเหมือนการบูร ขับลม แก้ตกเลือด ฝีกาฬ (วุฒิ วุฒิธรรมเวช, 2540 : 112) **โกฐเชียง** มีสรรพคุณแก้ไข้ แก้สะอึก แก้ไอ แก้เสียดท้องสองราวข้าง (วุฒิ วุฒิธรรมเวช, 2540 : 112) **โกฐหัวบัว** มีสรรพคุณแก้ลมในกองริดสีดวง กระจายลมทั้งปวง ขับลมในลำไส้ (วุฒิ วุฒิธรรมเวช, 2540 : 112) **โกฐเขมา** มีสรรพคุณแก้โรคในปากคอ แก้แผลเน่าเปื่อย แก้เสียดแทงสองราวข้าง แก้หอบหืด (วุฒิ วุฒิธรรมเวช, 2540 : 111)

ตัวอย่าง 3 ตำรับยารักษาไข้ที่ทำให้ปากแห้งคอบแห้งและมีอาการร้อน

๑ยาชื่อไฟเดือนห้า ถ้าไข้ปากแห้งคอบแห้งร้อน เอา กัญชา 1 บดละเอียด น้ำมะขามเปียกแล้วกรองให้ใส เอา จันทน์หอมทาด้วยแล้ว (เลขทะเบียน 1992.066 (35220048) ตำรายาพระอาจารย์พอนฉบับปลีก วัดชมพูพนัส)

สรรพคุณของสมุนไพรในตำรับยา คือ **กัญชา** (กัญชาทั้ง 5) ส่วนต่างๆ มีสรรพคุณ ดังนี้ ใบ ช่วยแก้หอบหืด เจริญอาหาร ชูกำลัง ดอกหรือกระหรี ช่วยแก้โรคเส้นประสาท นอนไม่หลับ เจริญอาหาร กัดเสมหะ ในลำคอ ราก ช่วยต้านการอักเสบ ลดปวด โรคเกาต์ โรคข้ออักเสบ ปวดข้อ ต้น ช่วยทำให้นอนหลับ เจริญอาหาร แก้ท้องร่วง กิ่ง แก้อาการท้องร่วง หืดหอบ (วุฒิ วุฒิธรรมเวช, 2540 : 93) **น้ำมะขามเปียก** มี

สรรพคุณช่วยกัดเสมหะ แก้กระหายน้ำ ขับเลือด ขับลม (ชนาณัติ แสงอรุณ, 2557 : 42) **จันทน์หอม** (จันทน์ชะมด) มีสรรพคุณแก้ไข้ แก้ตับพิการ บำรุงหัวใจ แก้วิงเวียน หน้าตาคมมืดมัว แก้คลื่นเหียนอาเจียน ทำให้ใจชื้นบาน (พญาจารย์ วิบุษย์โคะ รัตนรังสี, 2562 : 205)

ตัวอย่าง 4 ตำรับยารักษาโรคเกี่ยวกับอวัยวะสืบพันธุ์ไม่แข็งตัว

๑ยามหัศจรรย์ รากสังแก 1 บาท ทุ่งฟ้า 6 บาท ไร่บัว 3 บาท ไร่เหล็ก 2 บาท รากพลอง 1 บาท รากเค็ด 1 บาท เหล็กกล้า 1 บาท 1 สลึง กัญชา 3 ตำลึง 1 บาท 1 เพื่อองตำผงลายน้ำอ้อยแดงกินสิ่งค้เป็นกล้าแข็งแรงนัก (เลขทะเบียน 1992.066 (35220048) ตำรายาพระอาจารย์พอนฉบับปลีก วัดชมพูพนัส)

สรรพคุณของสมุนไพรในตำรับยา คือ **รากสังแก** หรือ สะแก สรรพคุณ เป็นยาแก้ชางตาล แก้มะเร็งที่ดับ ปอด ลำไส้ ภาวะอาหาร และภาวะเพาะบัสสาวะกามโรค แก่ริดสีดวง ผอมแห้ง แก้เสมหะ แก้อาเจียนเป็นเลือด แก่ตมูกเลือด ขับพยาธิ แก่ชางตานขโมย พุงโรกันปอด อัจจระหายาบ เหม็นคาว แก่ฝีตานชาง (เดชา บุษบงค์, สัมภาษณ์) **ทุ่งฟ้า** มีสรรพคุณ บำรุงกำลัง (วุฒิ วุฒิธรรมเวช, 2540 : 234) **ไร่บัว** มีสรรพคุณ บำรุงร่างกาย แก้ปวดเมื่อย เพิ่มความกำหนัดในเพศชาย ไร่เหล็ก มีสรรพคุณ บำรุงร่างกาย ช่วยขับสารพิษในร่างกาย แก้ปวดเมื่อย รากพลอง สรรพคุณ แก้ไข้พิษ ไข้หัด เป็นยาขับปัสสาวะ เดชา บุษบงค์, สัมภาษณ์) **รากเค็ด** มีสรรพคุณ ดับพิษร้อน ถอนพาไข้ แก้กระหายน้ำ ดับพิษทั้งปวง (วุฒิ วุฒิธรรมเวช, 2540) **เหล็กกล้า** มีสรรพคุณ บำรุงโลหิต แก้ตับทรุด แก่ม้ามโตม้ามย้อย แก่คุดทะราด (วุฒิ วุฒิธรรมเวช, 2540, 495) **กัญชา** (กัญชาทั้ง 5) ส่วนต่างๆ มีสรรพคุณ ดังนี้ ใบ ช่วยแก้หอบหืด เจริญอาหาร ชู

กำลัง ดอกหรือกระหรี ช่วยแก้โรคเส้นประสาท นอนไม่หลับ เจริญอาหาร กัดเสมหะในลำคอ ราก ช่วยต้านการอักเสบ ลดปวด โรคเกาต์ โรคข้ออักเสบ ปวดข้อต้น ช่วยทำให้นอนหลับ เจริญอาหาร แก้ก้อนรุ่ม กิ่งแก้อาการท้องรุ่ม หืดหอบ (วุฒิ วุฒิธรรมเวช, 2540 : 93)

ตัวอย่าง 5 ตำรับยารักษาหืดไอ

๑ ยาสูบหืดไอ เอาใบยาสูบ ใบลำโพงกาสลัก 1 ใบ กัญชา 1 ใบ ผักคลาด 1 ใบ คนทีสอ 1 ใบ บวบขม 1 เอาเสมอภาคตากจนแห้งสุบหาย

(เลขทะเบียน 58260082 ตำรายาวัดบ้านดอน เล่ม 2)

สรรพคุณของสมุนไพรในตำรับยา คือ **ใบยาสูบ** มีสรรพคุณแก้คัดจมูก แก้ก้อนหืด (วุฒิ วุฒิธรรมเวช, 2540 : 380) **ใบลำโพงกาสลัก** มีสรรพคุณแก้อาการปวดเกร็งท้องและขยายหลอดลม แก้ก้อนหืด (วุฒิ วุฒิธรรมเวช, 2540, 400) **ใบกัญชา** มีสรรพคุณแก้หืด เจริญอาหาร ชูกำลัง (วุฒิ วุฒิธรรมเวช, 2540 : 93) **ใบผักคลาด** มีสรรพคุณช่วยแก้อาการผอมเหลือง (Medthai, ออนไลน์) **ใบคนทีสอ** สรรพคุณ บำรุงน้ำดี ขับลม แก้ก้อนหืด ฆ่าแม่พยาธิ แก่สาบสางในร่างกายน แก่ริดสีดวงจมูก แก่เสมหะจุกคอ แก่ลำไส้พิการ แก่ปวดตามกล้ามเนื้อตามข้อ ขับเหงื่อ (วุฒิ วุฒิธรรมเวช, 2540 : 145) **ใบบวบขม** มีสรรพคุณ ลดไข้ ระบาย (วุฒิ วุฒิธรรมเวช, 2540 : 258)

ตำรับยาที่ใช้กัญชาเป็นส่วนประกอบในการรักษาโรคจะพบว่ามียาสมุนไพรประกอบกันหลายชนิด ทั้งนี้ น่าจะเป็นเพราะว่าในการรักษาอาการหรือโรคใดโรคหนึ่งนั้นต้องรักษาอาการอื่น ๆ ควบคู่กันไปด้วย จึงต้องมีตัวยาสมุนไพรประกอบหลากหลายชนิด ในหนึ่งตำรับยา และในตำรายาพื้นบ้านที่มีกัญชาเป็นส่วนประกอบพบว่ามียาสมุนไพรที่เป็นส่วนประกอบหลัก

คือ ใช้กัญชามากกว่าตัวยาชนิดอื่น ๆ เช่น ตำรับที่ 1 ใช้ กัญชา 2 บาท และตำรับที่ 4 ใช้ กัญชา 3 ตำลึง 1 บาท 1 เพื่อ สกัดส่วนกัญชาที่มีปริมาณมากกว่าตัวยาชนิดอื่น แสดงให้เห็นว่าต้องการใช้กัญชาเป็นส่วนประกอบหลักและต้องการให้ออกฤทธิ์เป็นตัวนำในการรักษาในตำรับยานั้น ๆ บางตำรับใช้กัญชาในสัดส่วนที่เท่ากับสมุนไพรชนิดอื่น ๆ เช่น ตำรับที่ 5 แสดงให้เห็นว่าต้องการให้กัญชาออกฤทธิ์ผสมกับตัวยาประกอบอื่น ๆ ในปริมาณและสัดส่วนที่เท่ากัน

นอกจากนี้ส่วนต่าง ๆ ของกัญชาที่ใช้เป็นตัวยาในตำรับยาต่าง ๆ ก็จะใช้ส่วนที่แตกต่างกัน ในตำรับที่ 1-4 กล่าวที่ใช้ กัญชา ซึ่งหมายถึง กัญชาทั้งห้า ส่วนตำรับที่ 5 ใช้ใบกัญชา ซึ่งลักษณะของการใช้ส่วนต่าง ๆ ของกัญชานั้นจะสัมพันธ์กับรูปแบบยาถ้าเป็นกัญชาทั้ง 5 ใช้ตากแห้ง ทำเป็นผงหรือบดละเอียด ส่วนที่เป็นใบใช้สำหรับบวมและสูบ

องค์ความรู้ต่าง ๆ เหล่านี้แสดงให้เห็นว่าหมอพื้นบ้านได้เรียนรู้และบันทึกไว้ในตำรายาพื้นบ้านเกี่ยวกับการใช้ส่วนต่าง ๆ ของกัญชา สกัดส่วนและปริมาณของกัญชา รวมถึงรูปแบบยาที่ใช้ในการรักษาโรคชนิดต่าง ๆ นั้นจะต้องใช้ให้ถูกต้องและใช้ในปริมาณที่เหมาะสมจึงจะทำให้กัญชาออกฤทธิ์และมีสรรพคุณที่จะสามารถรักษาโรคร้ายไข้เจ็บต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากตัวอย่างที่กล่าวมานี้ทำให้เห็นว่ากัญชามีฤทธิ์ที่สามารถใช้รักษาโรคได้อย่างหลากหลาย และวิธีการรักษาแบบหมอพื้นบ้านก็มีหลากหลายรูปแบบเช่นเดียวกัน คือไม่ได้ใช้รูปแบบยารับประทานเพียงอย่างเดียวเท่านั้น บางครั้งก็ใช้ยาสูบ บางครั้งก็ใช้ยาผง และตัวยาที่ใช้ในการรักษาโรคที่ปรากฏในตำรายาที่มีกัญชาเป็นส่วนประกอบนั้นพบว่าไม่ปรากฏการใช้

กัญชาเพียงอย่างเดียว แต่ในหนึ่งตำรับยาจะประกอบด้วยตัวยาและสมุนไพรชนิดต่าง ๆ ที่หลากหลายและมีการกำหนดสัดส่วนที่เหมาะสม เพื่อให้มีสรรพคุณประสานกันและสามารถใช้รักษาโรคร้ายไข้เจ็บต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในทางการแพทย์แผนปัจจุบันพบว่ากัญชามีส่วนประกอบของสารเคมีมากกว่า 450 ชนิด และจำนวนมากกว่า 60 ชนิดอยู่ในกลุ่มสารแคนนาบินอยด์ (cannabinoids) และมีองค์ประกอบหลักคือ THC (Tetrahydrocannabinol) จากการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการใช้กัญชาในการรักษาและอาการของโรคต่าง ๆ คือ ช่วยลดอาการคลื่นไส้ หรืออาเจียนจากการได้รับเคมีบำบัด เพิ่มความอยากอาหารในผู้ป่วยมะเร็ง และเอดส์ ลดอาการปวดแบบเฉียบพลันและแบบเรื้อรังรวมทั้งช่วยให้ผู้ป่วยสามารถหลับได้เพิ่มขึ้น ลดอาการปอดอักเสบที่เสื่อมนี่เกิดอาการหดร่งของกล้ามเนื้อซึ่งจะทำให้เกิดอาการปวดรุนแรงและมีอาการปวดแบบเรื้อรัง ช่วยควบคุมอาการลมชักที่สามารถช่วยรักษาอาการชักแบบควบคุมไม่ได้ด้วยยา ลดความดันในตาของผู้ป่วยต้อหิน ป้องกันและรักษาอาการสมองฝ่อ คลายความวิตกกังวล ช่วยในการรักษา มะเร็ง สามารถช่วยยับยั้งการเติบโตของเซลล์มะเร็งปอดและลดการเติบโตของเนื้องอกสมอง และช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการต้านมะเร็งของยา (ผกาทิพย์ รื่นระเริงศักดิ์, ออนไลน์)

เมื่อเปรียบเทียบสรรพคุณของกัญชาในตำรายาพื้นบ้านภาคใต้และทางการแพทย์แผนปัจจุบันพบว่าคล้ายกัน แต่ในตำรายาพื้นบ้านภาคใต้มีสรรพคุณช่วยรักษาโรคได้หลากหลายมากกว่าที่การแพทย์แผนปัจจุบันระบุไว้ ทั้งนี้ น่าจะเป็นเพราะว่าหมอพื้นบ้านได้เรียนรู้และทำความเข้าใจเกี่ยวกับโรค

ต่าง ๆ ในอดีตรวมถึงค้นพบการรักษาโรคนั้นจะต้องใช้ตัวยาสุนัขไทรที่หลากหลายนมาประกอบกันเข้าเป็นตำรับยาและหนึ่งในจำนวนนั้นคือกัญชา อีกทั้งจะต้องรู้ว่าควรจะใช้ในปริมาณเท่าใดจึงจะเหมาะสมกับโรคและเหมาะสมกับแต่ละบุคคลจึงจะสามารถรักษาโรคได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อมูลตำรายาพื้นบ้านภาคใต้ที่ปรากฏในหนังสือชุดตำรายานี้ไม่ได้มีการกล่าวถึงรายละเอียดหรือการให้ข้อมูลเกี่ยวกับกัญชาว่าเป็นสายพันธุ์ใด จะมีวิธีการเก็บอย่างไร หรือใช้รักษาโรคอะไร คณะผู้วิจัยจึงได้สอบถามข้อมูลจากหมอพื้นบ้านเพิ่มเติมเพื่อเป็นข้อมูลประกอบและจักได้ทำให้เข้าใจเกี่ยวกับการใช้กัญชาในการรักษาโรคที่ปรากฏในตำรายาพื้นบ้านภาคใต้มากยิ่งขึ้น พัน วิไลรัตน์(สัมภาษณ์) เป็นหมอพื้นบ้านคนหนึ่งในจังหวัดสงขลา กล่าวว่ากัญชาที่ใช้เป็นตัวยาในตำรับยาพื้นบ้านในอดีตนั้นเป็นกัญชาป่าที่ขึ้นอยู่ในป่าและภูเขา หมอพื้นบ้านจึงเรียกติดปากว่ากัญชาป่า เพราะขึ้นเองตามธรรมชาติ ไม่ได้เรียกชื่อสายพันธุ์เจาะจงว่าเป็นพันธุ์ไหน ผู้ที่เป็นหมอพื้นบ้านจะรับรู้และเข้าใจได้ว่ากัญชาที่ขึ้นอยู่ในพื้นที่ไหนขอบเขตที่ตนเองอาศัยอยู่มีฤทธิ์อย่างไรและจะต้องไปเก็บในช่วงวันหรือเวลาใดเพื่อให้กัญชาออกฤทธิ์มากที่สุด ซึ่งจะเป็นการรับรู้สืบทอดกันมา การเก็บกัญชาถ้าเป็นฤดูฝนจะเก็บส่วนที่เป็นลำต้น แต่ส่วนที่เป็นรากจะเก็บไม่ได้เพราะมีน้ำมาก ฤดูแล้งสามารถเก็บทั้งรากทั้งต้นได้ ในช่วงเดือน 3 เดือน 4 จะเก็บส่วนที่เป็นกฐีหรือซึ่งจะเก็บตอนไหนก็ได้ ส่วนที่เป็นกฐีนี้จะพองเหมือนหางกระรอก หมอพื้นบ้านใช้กัญชาพันธุ์หางกระรอกซึ่งขึ้นอยู่ทั่วไปในภาคใต้ บางต้นสูงใหญ่ บางต้นใบใหญ่ บางต้นใบเล็ก ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพภูมิอากาศและลักษณะพื้นดิน

จวง ทองแกมแก้ว(สัมภาษณ์) หมอพื้นบ้านในอำเภอบางกล่ำ จังหวัดสงขลา กล่าวถึงการเก็บกัญชาว่าจะเก็บในช่วงเดือนมีนาคมหรือเมษายน โดยจะเลือกต้นที่มีกุกุหลีจำนวนมากแล้วนำมาตากแดดเอาไว้ ต้องระวังอย่างให้ถูกฝนเพราะจะทำให้เสียหายสำหรับกัญชาบริเวณอำเภอบางกล่ำ คือพันธุ์ก้านยาว

กัญชาในพื้นที่ภาคใต้ในปัจจุบันที่เป็นที่รู้จักได้แก่ สายพันธุ์ตาคหมื่นศรีหรือนาหมื่นศรี จังหวัดนครศรีธรรมราช สายพันธุ์ปากพ่อง จังหวัดนครศรีธรรมราช สายพันธุ์เกาะเต่า จังหวัดชุมพร และสายพันธุ์รัตภูมิ จังหวัดสงขลา เป็นต้น การใช้กัญชาจะใช้ได้ทั้งสดและแห้งแล้วแต่ตำรับและโรครวมถึงปริมาณการใช้ บางตำรับใช้ ทั้ง 5 ซึ่งจะมีการบอกแกว่า กัญชา ส่วนบางตำรับ อาจใช้ ใบ ราก เมล็ดก็แล้วแต่ตำรับ แต่เมื่อมีกฎหมายว่ากัญชาคือยาเสพติด หมอพื้นบ้านหลายคนก็ไม่กล้าปรุงยาที่มีกัญชามาใช้ เพราะกลัวตำรวจจับ และเลือกใช้กัญชาเทศ หรือกัญชาจีนมาใส่ในตำรับแทนซึ่งฤทธิ์ยาก็ไม่เท่ากับกัญชาจริง (พัน วิไลรัตน์, สัมภาษณ์)

จวง ทองแกมแก้ว(สัมภาษณ์) อายุ 78 ปี เป็นหมอพื้นบ้านคนหนึ่งในตำบลท่าช้าง อำเภอบางกล่ำ จังหวัดสงขลา ยังคงใช้กัญชาเป็นส่วนประกอบ

ตำรับยาในการรักษาโรคให้คนป่วย ซึ่งในช่วง 1-2 ปีที่ผ่านมานี้มีผู้ป่วยที่เป็นโรคเบาหวาน อัมพาต โรคลมประมาณ 20 คนมารับการรักษาซึ่งก็ปรากฏว่าได้ผลดี

นอกจากนี้การศึกษาเกี่ยวกับการใช้กัญชาในการรักษาโรคที่ปรากฏในตำรายาพื้นบ้านภาคใต้เป็นการศึกษาจากเอกสารโบราณ ดังนั้นชื่อโรคต่าง ๆ ที่ปรากฏในตำรายาจึงมีลักษณะที่แตกต่างจากชื่อโรคในยุคปัจจุบัน คณะผู้วิจัยจึงต้องถามหมอพื้นบ้านที่มีประสบการณ์การอ่านและใช้หนังสือบุตตำรายาพื้นบ้านประกอบการรักษาโรค เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการทำวิจัยและจักได้ช่วยให้เข้าใจกลุ่มโรคและอาการของโรคต่าง ๆ ได้ชัดเจนยิ่งขึ้นรวมถึงสามารถจัดกลุ่มโรคและอาการของโรคได้อย่างมีหลักการมากยิ่งขึ้น

ข้อมูลดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าชาวบ้านภาคใต้รู้จักกัญชาและมีการนำมาใช้ประโยชน์เพื่อรักษาอาการเจ็บป่วยอย่างยาวนานแล้วดังที่ปรากฏในหนังสือบุตตำรายาพื้นบ้านภาคใต้ และจากการสัมภาษณ์หมอพื้นบ้านในปัจจุบันนี้ก็ยิ่งเป็นการเน้นย้ำให้เห็นอย่างชัดเจนเกี่ยวกับการใช้กัญชาในการรักษาโรคในบริบทสังคมและวิถีชีวิตของชาวบ้านภาคใต้อย่างชัดเจน

อภิปรายผลการวิจัย

การใช้กัญชาในการรักษาที่ปรากฏในตำรายาพื้นบ้านภาคใต้มีประเด็นต่าง ๆ ที่น่าสนใจ 5 ประเด็น ดังนี้

ประเด็นที่ 1 ตำรับยาที่มีกัญชาเป็นส่วนประกอบที่พบในตำรายาพื้นบ้านภาคใต้มีความแตกต่างจากตำรับยาพื้นบ้านในภาคอื่น ๆ

จากการสืบค้นข้อมูลพบว่ามีข้อมูลตำรายาพื้นบ้านที่ปรากฏในท้องถิ่นต่าง ๆ ของประเทศไทยทั้ง 4 ภูมิภาค คือ ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคอีสานและภาคใต้ แต่ข้อมูลตำรับยาที่ปรากฏมีลักษณะที่ต่างกััน ข้อมูลตำรับยาพื้นบ้านภาคเหนือและภาคอีสานที่ปรากฏมีค่อนข้างน้อย เมื่อเปรียบเทียบกับภาคใต้และ

ข้อมูลตำรับยาที่มีถิ่นกำเนิดเป็นส่วนประกอบมีความแตกต่างจากตำรายาพื้นบ้านภาคใต้ ดังนี้

ตำรับยาที่มีถิ่นกำเนิดเป็นส่วนประกอบของภาคเหนือพบ 2 ตำรับ เป็นยาแก้ซาง ซึ่งเป็นอาการปวดแสบปวดร้อนภายในช่องปากและตำรับยาแก้ลม ดังนี้

๑ *ขางคัตพอง เอน้ำเดือดปอง ผนจักหมากพังกีตัก ผาขางลู่ กินหาย อาบดีแท้เล่า ขางกำมลิ้น เปือกแทนเครือ ตำปั้น เอน้ำ ผาसानเข้าตอกใส่ อุ่นไฟ ทาลิ้นแลฯ*

๑ *พาก 1 เอน้ำปูน กานชา ทาลิ้น หายแลฯ*
(ตำรายาสมุนไพร ใบลานขนาดสั้น ของอาจารย์เกษม ศิริรัตน์ พิริยะ (จังหวัดน่าน) หน้ลานที่ 75 บรรทัดที่ 2)

ตำรับยาข้างต้นเป็นตำรับยารักษาอาการปวดแสบปวดร้อนภายในช่องปากใช้วิธีการนำสมุนไพรมาตำแล้วคั้นเอาแต่น้ำมาทาที่ลิ้นบริเวณที่เป็นซาง

๑ *สัพพะพายาธิลมทั้งมวล เอาสะเดา คือสะเลียม 1 ไพลแดง คือ พะเลียม 2 คันชา คือขมคูลวด 1 ฟันผกาด 1 เอาเสอพาก ตากแห้ง ตำอ่อนละเอียด อยานี้ จีจ้อ น้ำลายกินฯ*
(ตำรายาสมุนไพร ใบลานขนาดยาว วัดวังทอง อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ หน้ลานที่ 66 บรรทัด 1-2)

ตำรับที่ 2 เป็นยาแก้ลมให้นำสมุนไพรมาตากแห้งนำมาตำให้ละเอียด ใช้น้ำจิ้มตัวยาสีปากกิน

ตำรายาพื้นบ้านภาคอีสานพบ 1 ตำรับ ดังนี้
๑ *อันนี้ชื่อว่ายาทันใจ แนนท้อใจยาขาด ออกแดง ออกแง้งเงาหัดคายอันใดก็ดี ไม้เตื่อ ป้องไล่เดือนเป็นน้ำแช่กิน อันชื่อว่ายาทันใจให้ขาดพาใจคางให้กินเทอญ ลิ่ง 1 เอาเข้าจ้าว กับเอ็ง สัมป่อย กับแก่นจิว แก่นทองแซ่กินดีแล ยาออกเงาออกแง้ง เอาฮากยาควัน ฮากหมากขวิด ฮากหมากเอ็กแซ่กินดีฯ*
ออกทำทานสะบับ 1 แก่นซาฮากฝนกินดีฯ

(ตำรายาผูกที่ 1 ต้นฉบับเอกสารโบราณด้านภูมิปัญญา การแพทย์พื้นบ้านอีสาน เล่ม 1 ฉบับหอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ นครพนม, 2564, 9-10)

ตำรับยาข้างต้นเป็นยาแก้ “ออกทำทาน” หรือใช้ออกทำทาน จะมีอาการไข้ มีรอยช้ำตามผิวหนัง เป็นรอยตามเนื้อตัว รู้สึกหนาวเย็น ปวดเมื่อยตามเนื้อตามตัว หมอพื้นบ้านกล่าวว่าอาการเหมือนโรครูมาตอยดีในปัจจุบัน

ส่วนตำรายาพื้นบ้านภาคกลาง เช่น ตำรา แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ที่มีตำรับยาไทยที่เข้าถิ่น จำนวน 11 ตำรับ (วีรยา ถาอุษิต, 2560) พบว่ามีลักษณะไม่เหมือนกับตำรายาพื้นบ้านภาคใต้ ถึงแม้จะเป็นตำรับยาที่มีชื่อเดียวกัน แต่พบว่าตัวยาสุนัขไพรแตกต่างกันและใช้รักษาโรคแตกต่างกันด้วย ตัวอย่างเช่น

๑ *ยาคุชไสยาศน์ ให้เอาการบูรส่วน 1 ใบเสเดา 2 ส่วน สหัทศุณเทศ 3 ส่วน สมุลแว้ง 4 ส่วน เทียนดำ 5 ส่วน โกฎกระดูก 6 ส่วน ลูกจันทน์ 7 ส่วน ดอกบุนนาค 8 ส่วน พริกไทย 9 ส่วน ชิงแห้ง 10 ส่วน ดีปลี 11 ส่วน ใบกัญชา 12 ส่วน ทำเปนจุมละลายน้ำผึ้ง เมื่อจะกินเคกด้วยสัพพิติโย 3 จบแล้ว กินพอควร แก่สรรพโรคทั้งปวงหายสิ้น มีกำลังกินเข้าได้นอน เปนสุขนั้กแลฯ*

(แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ : ภูมิปัญญาทางการแพทย์ และมรดกทางวรรณกรรมของชาติ, 2542 : 810, ออนไลน์)

ตำรับยาพื้นบ้านภาคใต้ที่พบมี 3 ตำรับที่มีชื่อคล้ายกับ “ยาคุชไสยาศน์” ดังนี้

ตำรับที่ 113 ยาคุชไสยาศน์

๑ *ยาคุชไสยาศน์ เอาลูกจันทน์ 1 ดอกจันทน์ 1 กระวาน 1 กานพลู 1 เทียนขาวเปลือก 1 เทียนตาตักแตน 1 เทียนดำ 1 เทียนแดง 1 เทียนขาว 1 โหราข้าวเหนียว 1 เห็ดขี้วัว 1 ยาทั้งนี้เอาสิ่งหนักละเอียด รากต้นข้าวต้ม 1 สลึง **กัญชา 3 สลึง** เมล็ดในสะบับมอญ 3 สลึง ยาทั้งนี้ทำผงปั้นแท่งไว้ใช้เมื่อไข้อนมิหลับ ยกกระสายตามโรค*

(ที่มา: เลขทะเบียน 00009526 ชื่อเรื่อง: ตำรายาฉบับวัดภูผาภิมุข อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง)

ตำรับที่ 28 ยาคุชไส

๑ สุขไส ยาแก้ลม 16 จำพวก เอาการบูร 1 ใบสะเดา 2 บาท หัสคุณเทศ 2 บาท สมุลแว้ง 1 ตำลึง 1 บาท เทียนดำ 1 ตำลึง 1 บาท โกฎกระดุก 1 ตำลึง 2 บาท ลูกจันทน์เทศ 1 ตำลึง 3 บาท ดอกบุนนาค 2 ตำลึง พริกไทย 2 ตำลึง 1 บาท ชิงแห้ง 2 ตำลึง 2 บาท ดีปลี 2 ตำลึง 3 บาท **กัญชา 3 ตำลึง** ตำเป็น ผงลายน้ำผึ้งกิน เสกด้วยสัฟฟิรีย 7 ที กินเท่าลูกพุทรา ผู้ใดกิน ยานี้ รูปงามเสียงเพราะ มีกำลังตั้งนารายณ์ ตาตั้งพญาครุฑ จำเรียอายุสม ให้วัดนาการ⁵ เป็นมหาวิเศษนัก (ที่มา: เลขทะเบียน 63270062 ชื่อเรื่อง: ตำรายา)

ตำรับที่ 159 ยาสุขไสยาสน์

๑ ยาแก้ผี ขนาน 1 ชื่อสุขไสยาสน์ ให้อาบบัวหลวง 2 บาท จันทน์หอม 1 กฤษณา 1 กระลำพัก 1 ดอกจันทน์ โกฎ หัวบัว สนเทศ พริก ชิง ดีปลี สะค้าน **กัญชา** กรามพู่ การบูร ผื่น ชะมดพิมเสน เอาสิ่งละ 1 สลึง บดด้วยน้ำดอกไม้ ทำพิษ นอนไม่หลับ เอายานี้ละลายน้ำดอกไม้ก็ได้ เหล้าก็ได้กินแก่นอนหลับแลแทรกคิงส์ลักหน้อยฯ (ที่มา: เลขทะเบียน อ.180.030 ชื่อเรื่อง: ตำรายา และตำราคุณลักษณะผี)

ข้อมูลตำรายาพื้นบ้านภาคกลางซึ่งพบในหอสมุดแห่งชาติพบว่ามีการรับยาแผนไทยที่มีกัญชาปรุงผสม (มีส่วนของกัญชาที่เป็นยาเสพติด) จำนวน 8 ตำรับ (กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก, ออนไลน์) พบว่ามีการใช้ตัวยาสมนไพรในตำรับยาที่มีกัญชาเป็นส่วนประกอบแตกต่างกันถึงแม้จะใช้รักษาโรคจิตเสียดวงผอมเหลืองเช่นเดียวกัน ดังตัวอย่าง

ยามหาอาวุธ

๑ ยาชื่อมหาอาวุธขนานนี้ ท่านให้อากลอย 3 สลึง กระดาด 3 สลึง เจตมูล 3 สลึง บุกรอ 1 ตำลึง อุดพิต 3 ตำลึง ดีปลี 1 ตำลึง ลูกจันทน์ 1 บาท ดอกจันทน์ 1 ตำลึง 1 บาท กัญชา 1 ตำลึง 1 บาท พริกไทย 4 ตำลึง 1 บาท 1 สลึง ลีรียา 10 สิ่งนี้ทำเป็นจุนละลายน้ำผึ้งรวงกินผลพุทรา แก้วริดเสียดวงผอมเหลืองให้ตกโลหิตแลแก้ริดเสียดวงขึ้นปาก ขึ้นตา

ขึ้นลิ้น ขึ้นเพดาน กัด แก่ตีนมือเหน็บชาแล แก่มือตีนตาย เมื่อยลำให้หนาวเสียวเสียดลีข้างแลชายโครงให้ครั่นตัว แลให้หลับล้มตาเวลานั้น

(ตำรายาเกร็ด หมวดเวชศาสตร์ เลขที่ 230 มัดที่ 21 ตู 112 ชั้น 2/2)

ตำรับที่ 14 ยาแก้ริดเสียดวงผอมเหลือง

๑ แก้วริดเสียดวงผอมเหลือง ให้อาเปลือกมะรุ่ม 1 กุ่มทั้งสอง ทองหลางทั้ง 2 ผักเป็ด 1 ใบสลอดกินลง 1 ชิงสด 1 ตำเอา น้ำสิ่งละสาม เปรียงพระโคจอก 1 น้ำผึ้ง 1 ทะนาน เคี้ยวให้ขึ้นเอากระวาน 1 **กัญชา 1** พริกอ่อน 1 ชิง 1 เอาสิ่งละ 1 สลึง โกฎสอ 1 โกฎเขมา 1 กานพลู 1 เทียนดำ 1 เทียนขาว 1 สมอเทศ 1 สมอไทย 1 ดีปลี 1 สารส้ม 1 ยาคำ 1 เอาสิ่งละ 1 บาท ตำผงกวนแต่พอปั้นได้เป็นลูกกลอน กินแก้ริดเสียดวงผอมเหลือง ผอมแห้ง มองคร่อ หืดไอ พยาธิในท้อง เป็นก้อนก็หาย เจ็บกระดุกเมื่อยขบทั้งตัวและเจ็บศีรษะไรฟัน ตื่นหนักเบาที่สะตวงดี กินอาหารก็สบาย เสียงก็ดี ละลายเสมหะมีให้แต่งยานี้ผู้ใด ๆ กินเสมือนหนึ่งสุรามฤตแลฯ

(ที่มา: เลขทะเบียน 58260010 ชื่อเรื่อง: ตำรายาวิคบังทิง)

ประเด็นที่ 2 ตำรับยาที่มีกัญชาเป็นส่วนประกอบที่พบในตำรายาพื้นบ้านภาคใต้มีจำนวนมาก

จากข้อมูลตำรายาพื้นบ้านที่มีกัญชาเป็นส่วนประกอบที่นำมาใช้เพื่อศึกษาวิเคราะห์วิจัยในครั้งนี้จำนวน 100 เล่ม พบว่ามีตำรับยาจำนวน 217 ตำรับ ซึ่งพบว่ามีความค่อนข้างมากกว่าภาคอื่น ๆ และข้อมูลที่ปรากฏก่อนหน้านี้ สาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้พบข้อมูลตำรายาพื้นบ้านในภาคใต้ค่อนข้างมาก น่าจะสืบเนื่องมาจากชาวบ้านนิยมคัดลอกสืบทอดกันมาเพื่อใช้ในการรักษาโรคร้ายไข้เจ็บต่าง ๆ เนื่องจากภาคใต้มีอากาศชื้น ฝนตกเกือบตลอดทั้งปี ส่งผลให้ผู้คนเจ็บป่วยได้ง่ายประกอบกับชุมชนต่าง ๆ ตั้งอยู่

⁵ วัดนาการ

⁶ กานพลู

ห่างไกลจากโรงพยาบาลหรือสถานพยาบาล การเดินทางไปรักษาจึงทำได้ค่อนข้างยากลำบาก ชาวบ้านภาคใต้จึงนิยมคัดลอกตำรับยากันอย่างแพร่หลายเพื่อจะได้ใช้รักษาตัวเองและคนในครอบครัว วิธีการคัดลอกตำรายานั้นพบว่าชาวบ้านจะคัดลอกตำรายาจากสำนักใดสำนักหนึ่งหรือของหมอคนใดคนหนึ่งมา โดยเฉพาะ อาจจะเป็นการคัดลอกมาเพียงบางส่วน หรือการคัดลอกจากหลาย ๆ ตำรามาประกอบกัน ส่วนมากแล้วจะนิยมคัดลอกตำรายาของสำนักหรือหมอที่มีชื่อเสียงไปเผยแพร่ โดยที่เจ้าของตำรายาเดิมก็ไม่ได้หวังเพียงแต่ขอให้ผู้ที่คัดลอกไปนั้นเขียนบันทึกว่าคัดลอกมาจากตำรายาของใครหรือสำนักใด การคัดลอกตำรายาดังกล่าวนี้มีความสัมพันธ์กับความเชื่อของชาวบ้านที่เชื่อว่าการทำเช่นนั้นเป็นการทำบุญกุศลแก่เพื่อนมนุษย์ (สำนักวิชาการ กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข, 2553)

หลักฐานสำคัญประการหนึ่งที่สามารถยืนยันว่าตำรับยาต่าง ๆ เหล่านี้มีการคัดลอกสืบทอดกันมาเนื่องจากพบว่าข้อมูลที่พบจำนวนหนึ่งมีรายละเอียดของตัวยาสมนัไพรคล้ายกัน ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะว่าตำรับยาดังกล่าวเป็นตำรับยาที่แพร่หลายเป็นที่รู้จักหรือใช้ได้ผลดี สามารถใช้รักษาโรคได้จริงและมีประสิทธิภาพ ซึ่งลักษณะของการคัดลอกตำรับยานั้นพบว่าเป็นการคัดลอกที่ไม่ค่อยสมบูรณ์ ขาดละเอียดบางอย่างไป เช่น น้ำหนักยา ดังตัวอย่างตำรับยาที่ 148 และตำรับยาที่ 149 เป็นตำรับยารักษาโรคบรูซเหมือนกัน ตัวยาสมนัไพรมีความคล้ายคลึงกันมาก แต่รายละเอียดในตำรับที่ 148 บางช่วงขาดการระบุน้ำหนักยา ดังนี้

ตำรับที่ 148 ยาโรคบรูซ

๑ ยาโรคบรูซ เออฟริกไทย 10 บาท สะค้ำน 10 ขมิ้น 10 ขมิ้นอ้อย 10 เปลือกกระดังงา 10 **กัญชา 10** ถั่วยเบญจรงค์ 5 ตำลึง กระตูดควายเผือก 5 ตำลึง ยาข้าวเย็นเหนือ 5 ตำลึง ข้าวเย็นใต้ 5 ตำลึง บานไม่รู้โรย 5 ตำลึง แก่นแสมสาร 1 เถาวัลย์เปรียง ต้มกินแลฯ
(ที่มา: เลขทะเบียน 58260091 ชื่อเรื่อง: ตำรายา)

ตำรับที่ 149 ยาโรคบรูซ

๑ ยาโรคบรูซ เออฟริกไทย 10 บาท สะค้ำน 10 บาท ขิง 10 บาท ขมิ้นอ้อย 10 บาท **กัญชา 10 บาท** ถั่วยเบญจรงค์ 5 ตำลึง กระตูดควายเผือก 5 ตำลึง ยาข้าวเย็นเหนือ 5 ตำลึง ข้าวเย็นใต้ 5 ตำลึง บานไม่รู้โรยขาว 5 ตำลึง แก่นแสมสาร 1 เถาวัลย์เปรียง ต้มกินแลฯ
(ที่มา: เลขทะเบียน 00008459 ชื่อเรื่อง: ตำรายาฉบับวัดภูผาภิมุข อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง)

อีกตัวอย่างหนึ่ง คือ ตำรับที่ 34 และ 35 ชื่อตำรับยามงคลทิพย์เหมือนกัน พบว่าข้อความส่วนใหญ่เหมือนกัน มีรายละเอียดเพียงเล็กน้อยเท่านั้นที่แตกต่างกัน เช่น ตำรับที่ 34 เขียนว่า “จึงประกอบยาแก้ประจุลม พระพรหมโลกสำแดงแต่งยาไว้” ตำรับที่ 35 เขียนว่า “จึงประกอบยาเข้าแก้ประจุลมในสกลธาตุพรหมโลก สำแดงแต่งยาไว้” และในตอนท้าย ตำรับที่ 34 เขียนว่า “ตามลักษณะจึงจะหาย ยานี้ชื่อมงคลทิพย์ ค่า 10 ตำลึงฯ” ตำรับที่ 35 เขียนว่า “ตามลักษณะจึงจะหาย ยานี้ชื่อมงคลทิพย์ ค่า 10 ตำลึงฯ” ดังนี้

ตำรับที่ 34 ยามงคลทิพย์

๑ ยาแก้ลมระดูใช้ทั้งสามระดูนี้ เมื่อรักษาคลายขึ้นแล้ว กลับให้เป็นแพตตามระดู ใช้มันให้เหน็ดเสียวสะทกสะท้านตื่นตายมือตาย เสียวเย็นขึ้นไปทั่วสารพวงค์ จึงประกอบยาแก้ประจุลม พระพรหมโลกสำแดงแต่งยาไว้ให้คนทั้งหลายอาศัยว่าใช้จำพวกนี้ว่าเกิดแก่บุคคลปัจจุบันตาย จึงเอายามงคลทิพย์เข้าแก้ ท่านให้เอากานชา⁷ 1 ตำลึง กรมภู⁸

⁷ กัญชา

⁸ กานพลู

2 บาท ลูกจัน 2 บาท พริกอ่อน 1 ตำลึง เจตมูลแดง⁹ 1 ตำลึง เปล้าทอง 1 ตำลึง รากชา 1 บาท ลูกกระหวาน¹⁰ 1 บาท ดีปลี 2 สลึง หัวกลอยบุงรอก 1 อุดพิศ 1 สลึง ยาทั้งนี้ตำผงละลายน้ำผึ้งรวงปั่นกลอนเท่าปลายก้อย กินวันสามเวลา ตามกำลัง ที่จะกินได้ยານี้ท่านบอกไว้ให้พิจารณาตามกล่าว มาถ้าถูกตามลักษณะถึงหายไข้ ลมจําพวกนี้เกิดเหมือนกัน ให้ ยานี้แก่ ตามลักษณะจึงจะหาย ยานี้ชื่อมงคลทิพย์ ค่า 10 ตำลึงฯ

(ที่มา: เลขทะเบียน 61220102 ชื่อเรื่อง: ตำรายา)

ตำรับที่ 35 ยามงคลทิพย์

๑ยาแก้ลมฤดูใช้ทั้งสาม เมื่อรักษาคลายขึ้นมาแล้วมัน กลับให้เป็น เพศ¹¹ฤดูใช้ ให้เห็นดีให้เสียทุกสะท้าน¹² ตีนตายมือ ตายเสียแล่นขึ้นไปหัวสรวางค์ จึงประกอบยาเข้าแก้ประจุลมใน สกธธาตุพรมโลก สำแดงแต่งยาไว้ให้คนทั้งหลายอาศัย ว่าใช้ จำพวกนี้เกิดแก่บุคคลผู้ใด ปัจจุบันตาย จึงท่านให้เอายามงคล ทิพย์เข้าแก้ **เอาภุชชา 1 ตำลึง ลูกกานพลู 2 บาท ลูกจันทน์ 2 บาท พริกอ่อน 1 ตำลึง เจตมูลแดง 1 ตำลึง เปล้าทอง 1 ตำลึง รากชะพลู 1 ตำลึง ลูกกระหวาน 1 บาท ดีปลี 2 สลึง หัวกลอย 1 สลึง บุงรอก 1 สลึง อุดพิศ 1 สลึง ยาทั้งนี้ตำผงละลายน้ำผึ้งรวง ปั่นกลอนเท่าก้อยกินวันสามเวลา ตามกำลังที่จะกินได้ ยานี้ท่าน บอกไว้ให้พิจารณาตามกล่าวมา ถูกตามลักษณะถึงไม่ไข้ลม จําพวกนี้เกิดเหมือนกัน ให้เอายานี้เข้าแก้จึงหาย ดีค่าไว้ 1 ตำลึง ทองฯ**

(ที่มา: เลขทะเบียน 45260068 ชื่อเรื่อง: ตำรายานายหิน โขติอัมมร)

จากหลักฐานต่าง ๆ ข้างต้นที่กล่าวไปแล้วนั้น น่าจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้พบข้อมูลตำรายา พื้นบ้านในพื้นที่ภาคใต้จำนวนมาก และปรากฏตำรับ ยาซ้ำ ๆ กัน ซึ่งการนำตำรับยาพื้นบ้านไปพัฒนาหรือ ทดลองเพื่อใช้รักษาโรคต่าง ๆ นั้นยังคงต้องอาศัยการ เที่ยบเคียงและการวิเคราะห์รายละเอียดตำรายา

พื้นบ้านจำนวนหลายเล่มและหลายตำรับที่มีลักษณะ คล้ายๆ กันเพื่อเป็นการตรวจสอบความถูกต้องของ ข้อมูลก่อนการนำไปใช้เพื่อการรักษาโรคต่อไป

ประเด็นที่ 3 ข้อมูลตำรับยาที่พบอาจจะมีย ชื่อตำรับยาเหมือนกัน หรือคล้ายกัน แต่ใช้ตัวยา สมุนไพรไม่เหมือนกัน หรือใช้รักษาโรคที่แตกต่างกัน

ข้อมูลตำรับยาพื้นบ้านภาคใต้ที่นำมาศึกษาใน ครั้งนี้พบว่ามียชื่อตำรับยาที่คล้ายกัน แต่ระบุว่าสามารถใช้รักษาโรคได้แตกต่างกัน เช่น ตำรับยานารายณ์สังหาร บางตำรับระบุว่าแก้ลม บำรุงธาตุ บางตำรับ ระบุว่าแก้เลือด บางตำรับระบุว่าแก้อาโปธาตุ ริดสีดวง ง่อยเปลี้ยเสียขา เป็นต้น ดังตัวอย่าง

ตำรับที่ 24 ยานารายณ์สังหาร

๑ยาชื่อนารายณ์สังหาร ขนานนี้เสกสรรพเลือด เอา โหราบอน 1 ชะราขาว 1 ลูกจันทน์ 1 มหาหิงค์ 1 ชิง 1 การบูร 1 น้ำसानทอง¹³ 1 **ภุชชา 1 สิ่งละ 2 สลึง พริกไทย 1 บาท 2 สลึง ดอกคิง 1 บาท 2 สลึง เจตมูลเพลิง 3 บาท ชะพลู 2 บาท 3 สลึง ดีปลี 1 บาท** ทำเป็นผงสำหรับละลายได้ แก้ลมบำรุงธาตุ ด้วย

(ที่มา: เลขทะเบียน 55220065 ชื่อเรื่อง: ตำรับยา)

ตำรับที่ 29 ยานารายณ์สังหาร

๑ยาชื่อนารายณ์สังหาร แก้เลือดลมจุกเสียดเอาโหรา บอน 1 ชะราขาว 1 ลูกจันทน์ 1 สมอพิเภก 1 ชิง 1 การบูร 1 กานพลู 1 น้ำประสานทอง 1 **ภุชชาสิ่ง 2 สลึง พริกไทย 1 บาท 2 สลึง ดอกคิง 1 บาท 2 สลึง เจตมูลเพลิง¹⁴ 2 บาท ราก ชะพลู 2 บาท 2 สลึง ดีปลี 1 บาท** ทำเป็นผงสำหรับละลายได้ แก้สำหรับผสมบำรุงธาตุด้วยฯ

(ที่มา: เลขทะเบียน 48260028 ชื่อเรื่อง: ตำรายาพระอินทอง (ฉบับ 1-4))

⁹ เจตมูลแดง

¹⁰ ลูกกระหวาน

¹¹ พิษ

¹² อาการสั่นสะท้านทั้งตัว

¹³ น้ำประสานทอง

¹⁴ เจตมูลเพลิง

ตำรับที่ 133 ยานารายณ์สังหาร

๑ แก้วเลือดและบำรุงธาตุ ยาชื่อนารายณ์สังหาร :
ขนานนี้เสกกล้วยี่ เลือด เอาโหราบอน 1 ชะราขาว 1 ลูกจันทน์
1 มหาหิงคุ์ 1 ชิง 1 การบูร 1 กานพลู 1 น้ำประสานทอง 1
กัญชา สิ่งละ 2 สลึง พริกไทย 1 บาท 2 สลึง ดองดิง 1 บาท 2
สลึง เจตมูลเพลิง 3 บาท ชะพลู 2 บาท 2 สลึง ดีปลี 1 บาท ทำ
เป็นผงสำหรับละลายได้ แก้ม บำรุงธาตุด้วย

(ที่มา: เลขทะเบียน 48260151 ชื่อเรื่อง: ตำรายา)

ตำรับที่ 207 ยานารายณ์สังหาร

๑ ขนานหนึ่งชื่อนารายณ์สังหาร ครั้งพระเจ้าปราสาท
ทองทรงประชวรพระโรคท่านให้เอาโหรา ขอนดอกสิ่ง 1 เทียน
ขาว 1 ลูกจันทน์สิ่งละ 2 ส่วน มหาหิงคุ์ 1 กานพลู 1 น้ำ
ประสานทองสี่ส่วน พริกไทย 6 ส่วน ดองดิง 7 ส่วน การบูร 1
กัญชา 8 ส่วน รากชะพลู 1 ส่วน เจตมูล 12 ส่วน ดีปลี 16
ส่วน ตำเป็นผงน้ำกระสายแล้วจึงแต่โรคกินแก้อาไปธาตุ ลม
อาพาธ ลมกล่อน ง่อยเปลี้ย ริดสีดวงทั้งปวงหายสิ้น

(ที่มา: เลขทะเบียน 26220063 (อ.171.002) ชื่อเรื่อง: เวท
มนตรีคาถา ตำรายา)

ข้อมูลดังที่กล่าวนี้มีปรากฏค่อนข้างมาก จึงทำให้
ที่ยังไม่สามารถระบุได้อย่างชัดเจนว่าตำรับยาชื่อนี้จะ
รักษาโรคใดได้บ้างอย่างชัดเจน ถึงแม้ว่าตัวยาสมุนไพร
ที่ปรากฏในตำรับยาจะมีลักษณะที่คล้ายกันมาก หรือ
อาจจะขาดยาสมุนไพรตัวใดตัวหนึ่งไปในบางชนิด
เท่านั้น ดังนั้นในการศึกษาวิเคราะห์วิจัยตำรายา
พื้นบ้าน หรือการนำไปใช้ประโยชน์ต่อไปจึงควรต้องม
การศึกษาอย่างละเอียดรอบคอบ และพิจารณาถึง
สรรพคุณของตัวยาสมุนไพรแต่ละชนิด หรืออาจจะ
ต้องมีการตรวจทานเพื่อพิสูจน์ว่าตำรับใดใช้รักษาโรค
และมีประสิทธิภาพที่จะสามารถใช้ได้ผลดีต่อไป

ประเด็นที่ 4 ตำรับยาที่ใช้รักษาโรคของหมอ
พื้นบ้านจะมีลักษณะที่แตกต่างจากการใช้ยา
สมุนไพรในยุคปัจจุบัน

ตำรับยาพื้นบ้านภาคใต้ที่มีกัญชาเป็น
ส่วนประกอบที่บันทึกไว้ในหนังสือบุดมีลักษณะที่

แตกต่างจากการใช้ยาสมุนไพรในยุคปัจจุบัน กล่าวคือ
ในยุคปัจจุบันนิยมศึกษาวิเคราะห์และใช้ตัวยาสมุนไพร
ชนิดใดชนิดหนึ่งเพียงชนิดเดียวเท่านั้นแต่ในตำรายา
พื้นบ้านภาคใต้ที่หมอพื้นบ้านบันทึกไว้นั้นจะใช้ตำรับ
ยาที่ประกอบด้วยสมุนไพรหลากหลายชนิด เพื่อรักษา
โรคและอาการของโรค ทั้งนี้เพราะกระบวนการรักษา
ของหมอพื้นบ้านจะพิจารณาหรือวินิจฉัยโรคของผู้ป่วย
ก่อนเพื่อให้ทราบว่ามีอาการอย่างไรบ้าง เช่น ปวดท้อง
ปวดหัว เป็นไข้ อาเจียน นอนไม่หลับ ฯลฯ และเมื่อ
ทราบอาการแล้วจึงจะจัดยาสมุนไพรและรักษาโรค
ตามอาการ หลักการรักษาของหมอพื้นบ้านโดยทั่วไปมี
ลักษณะเหมือนกันคือ เชื่อว่าผู้คนเจ็บป่วยหรืออาการ
ต่าง ๆ ของโรคนั้นมีสาเหตุมาจากธาตุทั้ง 4 พิการ คือ
ธาตุไม่สมดุลกัน ดังนั้นการจะรักษาให้ผู้ป่วยหายจาก
โรคกลับมามีร่างกายแข็งแรงเป็นปกติอีกครั้งก็คือการ
รักษาให้ธาตุทั้ง 4 สมดุลกันนั่นเอง จึงต้องเลือกใช้
สมุนไพรที่มีสรรพคุณหรือฤทธิ์ที่ต่างกันไป และใช้
หลาย ๆ ชนิดประกอบเข้าด้วยกัน ให้สอดคล้องกับ
อาการของผู้ป่วย และจะเห็นได้ว่าในตำรายาพื้นบ้าน
ส่วนใหญ่จะไม่ได้ระบุสัดส่วนหรือปริมาณของยา
สมุนไพรไว้อย่างชัดเจน ระบุเพียงกว้าง ๆ ว่า 1 ส่วน 2
ส่วน 3 ส่วน 8 ส่วน เป็นต้น ทั้งนี้เพราะว่าหมอพื้นบ้าน
จะต้องพิจารณาจากลักษณะอาการของคนไข้และ
ปัจจัยอื่น ๆ ประกอบด้วยในการจัดเตรียมยาเพื่อรักษา
คนไข้ต่อไป

ประเด็นที่ 5 ในตำรายาพื้นบ้านภาคใต้ไม่
ปรากฏการใช้กัญชาชนิดเดียวในการรักษาโรคแต่จะ
ปรากฏร่วมกับสมุนไพรชนิดอื่นและกัญชายังคงเป็น
สมุนไพรอันตรายควรรใช้อย่างระมัดระวังและใน
ปริมาณที่เหมาะสม

ตำรับยาพื้นบ้านภาคใต้ ที่มี กล้วยาเป็นส่วนประกอบจำนวน 217 ตำรับ พบว่ากล้วยามีสรรพคุณสามารถใช้รักษาโรคและอาการต่าง ๆ ได้อย่างหลากหลาย ทั้งโรคติดเชื้อด่าง ลม สันนิบาต อัมพฤกษ์ อัมพาต โรคเกี่ยวกับอวัยวะเพศไม่แข็งตัว ฝี อาการนอนไม่หลับ เบื่ออาหาร ฯลฯ และพบว่าไม่มีตำรับใดเลยที่ระบุว่าใช้กล้วยาเพียงชนิดเดียวในการรักษาโรค แต่พบว่าจะใช้กล้วยาเป็นส่วนประกอบในตำรับยาร่วมกับสมุนไพรชนิดอื่นอีกหลายชนิดซึ่งมีปริมาณและสัดส่วนเล็กน้อยแตกต่างกันไป ทั้งนี้ น่าจะเป็นเพราะว่าในการรักษาอาการหรือโรคใดโรคหนึ่งนั้นต้องรักษาอาการอื่น ๆ ควบคู่กันไปด้วย จึงต้องมีตัวยาสมุนไพรรวมกันหลายชนิดในหนึ่งตำรับยา หรืออาจจะต้องมีการใช้ตัวยาสมุนไพบบางชนิดเพื่อยับยั้งฤทธิ์ของกล้วยาที่อาจจะทำให้เกิดโทษแก่ร่างกายของผู้ป่วย และการใช้กล้วยาในการรักษาโรคนั้นหมอพื้นบ้านจะเป็นผู้วินิจฉัยอาการของโรคว่าผู้ป่วยแต่ละคนมีอาการอย่างไร และควรจะใช้กล้วยาในปริมาณหรือสัดส่วนเท่าไรจึงจะเหมาะสมและสามารถรักษาโรคได้อย่างมีประสิทธิภาพและปลอดภัย ซึ่งสอดคล้องกับที่หมอพื้นบ้านรับรู้และใช้กล้วยาในการรักษาโรค ดังเช่น หมอจวง ทองแกมแก้ว (สัมภาษณ์) อายุ 78 ปี เป็นหมอพื้นบ้านคนหนึ่งในตำบลท่าช้าง อำเภอบางกล่ำ จังหวัดสงขลา ได้กล่าวไว้ว่า กล้วยามีสรรพคุณช่วยให้นอนหลับ เจริญอาหาร และสามารถเป็นส่วนผสมในการรักษาโรคได้หลายชนิด โดยเฉพาะโรคลมที่เกี่ยวข้องกับอัมพฤกษ์อัมพาต ตีนมือตืน

ตาย แต่ต้องใช้ให้พอดีกับตำรับยาและสัดส่วนไม่เช่นนั้นอาจให้เกิดโทษได้

จากการศึกษาการใช้กล้วยาเป็นส่วนประกอบในตำรายาพื้นบ้านภาคใต้พบว่าสอดคล้องกับการใช้กล้วยาทางการแพทย์แผนปัจจุบันที่พบว่ากล้วยาสามารถใช้รักษาอาการของโรคต่าง ๆ คือ ช่วยลดอาการคลื่นไส้ หรืออาเจียนจากการได้รับเคมีบำบัด เพิ่มความอยากอาหารในผู้ป่วยมะเร็งและเอดส์ ลดอาการปวดแบบเฉียบพลันและแบบเรื้อรังรวมทั้งช่วยให้ผู้ป่วยสามารถหลับได้เพิ่มขึ้น ลดอาการปอดอักเสบที่ติดเชื้อที่เกิดอาการหืดเรื้อรังของกล้ามเนื้อซึ่งจะทำให้เกิดอาการปวดรุนแรงและมีอาการปวดแบบเรื้อรัง ช่วยควบคุมอาการลมชักที่สามารถช่วยรักษาอาการชักแบบควบคุมไม่ได้ด้วยยา ลดความดันในตาของผู้ป่วยต้อหิน ป้องกันและรักษาอาการสมองฝ่อ คลายความวิตกกังวล ช่วยในการรักษาเมะเร็ง สามารถช่วยยับยั้งการเติบโตของเซลล์มะเร็งปอดและลดการเติบโตของเนื้องอกสมอง และช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการต้านมะเร็งของยา (ผกาทิพย์ รื่นระเริงศักดิ์, ออนไลน์)

อย่างไรก็ตามกล้วยาก็ยังคงเป็นสมุนไพรที่ค่อนข้างอันตรายจึงควรที่จะมีการศึกษาวิจัยและควรใช้อย่างระมัดระวังและควรอยู่ในการดูแลของหมอพื้นบ้านหรือแพทย์แผนปัจจุบัน ผู้ป่วยไม่ควรนำกล้วยามาทดลองใช้เพื่อรักษาอาการเจ็บป่วยด้วยตนเอง เพราะนอกจากอาการหรือโรคที่เป็นอยู่อาจจะไม่หายขาดแล้วยังอาจจะมีอันตรายอีกด้วย

สรุปผลการวิจัย

ในอดีตก่อนที่จะมีกฎหมายระบุว่ากัญชาเป็นยาเสพติดนั้น กัญชาเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตของชาวบ้านภาคใต้ทั่วไป ชาวบ้านรู้จักนำกัญชามาใช้ประโยชน์เหมือนกับพืชชนิดอื่น ๆ กล่าวคือ สามารถนำมาประกอบอาหาร และนำมาทำเป็นยารักษาโรคตามการเรียนรู้และสืบทอดต่อ ๆ กันมาในบริบทสังคมภาคใต้ โดยเฉพาะการนำกัญชามาใช้ประโยชน์ในการรักษาโรคมะเร็งใช้เจ็บซึ่งมีปรากฏเป็นหลักฐานสำคัญชัดเจนคือหนังสือจดตำรายาที่เปรียบเสมือนขุมทรัพย์ทางปัญญาที่หมอพื้นบ้านได้ส่งสมองค์ความรู้และประสบการณ์ต่าง ๆ สืบต่อกันมาอย่างยาวนาน การใช้กัญชาในตำรับยาพื้นบ้านภาคใต้เป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านที่เป็นการยืนยันเกี่ยวกับสรรพคุณของกัญชาที่ใช้ในการรักษาโรคได้เป็นอย่างดีว่าสามารถรักษาโรคได้จริง จึงได้มีการบันทึกและคัดลอกสืบทอดกันมาอย่างแพร่หลายเช่นนี้

เอกสารตำรายาพื้นบ้านภาคใต้เหล่านี้ถูกเก็บรักษาไว้ในศูนย์วัฒนธรรมหรือหน่วยงานต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัย ซึ่งส่วนใหญ่จะบันทึกไว้ในเอกสารโบราณและใช้อักษรโบราณ จึงต้องอาศัยนักวิชาการและนักวิจัยที่สามารถอ่านและปริวรรตเอกสารต่าง ๆ เป็นภาษาปัจจุบัน เพื่อให้บุคคลทั่วไป นักวิชาการหรือผู้ที่สนใจสามารถนำไปศึกษาวิเคราะห์หรือพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้ต่อไป

ในยุคปัจจุบันนี้ผู้คนส่วนหนึ่งเริ่มให้ความสนใจกับการแพทย์ทางเลือก ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะว่าการใช้ยาสมุนไพรในการรักษาโรคถึงแม้จะให้

ผลตอบสนองในการรักษาได้ไม่รวดเร็วเท่ากับการรักษาด้วยยาแผนปัจจุบัน แต่มีผลข้างเคียงน้อยกว่าและการใช้กัญชาเพื่อรักษาโรคมะเร็งและอาการเจ็บป่วยต่าง ๆ ก็เป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่ผู้คนในยุคปัจจุบันให้ความสนใจ จากการศึกษาพบว่าสรรพคุณของกัญชาในทางการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์แผนปัจจุบันนั้นคล้ายกัน แต่สรรพคุณของกัญชาที่ระบุไว้ในตำรายาพื้นบ้านภาคใต้มีสรรพคุณที่หลากหลายมากกว่าประเด็นดังกล่าวนี้ น่าที่จะได้มีการศึกษาวิเคราะห์ต่อไปเกี่ยวกับสรรพคุณของกัญชา ซึ่งจะต้องใช้การเทียบเคียงชื่อโรคในอดีตกับโรคในปัจจุบันรวมถึงการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับสรรพคุณของกัญชาที่สามารถออกฤทธิ์ผสมผสานกับสมุนไพรชนิดต่าง ๆ ที่จะทำให้มีฤทธิ์หรือสรรพคุณรักษาโรคมะเร็งใช้เจ็บได้อย่างมีประสิทธิภาพ

องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการศึกษาวิจัยเรื่องกัญชาในตำรายาพื้นบ้านภาคใต้ที่เกิดขึ้นจากองค์ความรู้ของหมอพื้นบ้านนี้น่าจะช่วยขยายขอบเขตความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับสรรพคุณของกัญชาที่สามารถใช้รักษาโรคได้อย่างหลากหลายมากยิ่งขึ้น และสิ่งนี้น่าจะเป็นองค์ความรู้และเป็นพื้นฐานที่สำคัญอย่างหนึ่งที่จะทำให้เกิดการศึกษาค้นคว้าเพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้กัญชาเพื่อการรักษาโรคอันจะทำให้เกิดองค์ความรู้ที่องงามขึ้นในแวดวงการแพทย์และสาธารณสุขของไทย รวมถึงเป็นประโยชน์ต่อผู้คนทั่วไปที่จะได้รับรู้และมีทางเลือกในการรักษาโรคมะเร็งใช้เจ็บสืบต่อไป

เอกสารอ้างอิง

กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. (ออนไลน์).

ตำรับยาแผนไทยที่มีกัญชาปรุงผสม (มีส่วนของกัญชาที่เป็นยาเสพติด” จำนวน 8 ตำรับ. สืบค้นเมื่อ 20 กรกฎาคม 2565. สืบค้นจาก

https://ockt.dtam.moph.go.th/images/ตำรับยาที่มีกัญชา_8_ตำรับ.pdf

กลิน คงเหมือนเพชร. (2556). **ตำรายาฉบับวัดโกคางจุกา**

มาตย์ อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่. สงขลา :

โครงการจัดทำฐานข้อมูลภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและหมอพื้นบ้านภาคใต้ มูลนิธิสุขภาพไทย สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ.

เกษวรินทร์ ไชยแก้ว. (2541). **ศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับพืชที่**

ใช้เป็นอาหารและยาของชาวบ้านอำเภอสทิงพระ

จังหวัดสงขลา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท

วิชาเอกไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ.

คณะกรรมการพัฒนาระบบบริการสุขภาพ สาขาการใช้กัญชาทางการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข. (ออนไลน์).

คู่มือแนวทางการพัฒนาระบบบริการสุขภาพสาขา

การใช้กัญชาทางการแพทย์. สืบค้นเมื่อ 1 มีนาคม

2565. สืบค้นจาก,

<http://www.lpnh.go.th/files/cmorph/SR.pdf>

เจริญ ศรประดิษฐ์. (2542). **ภูมิปัญญาท้องถิ่นภาคใต้ด้าน**

การแพทย์พื้นบ้านจากหนังสือбуд. กรุงเทพฯ:

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

กระทรวงศึกษาธิการ.

ชานันติ แสงอรุณ. (2557). **เภสัชกรรมไทย (ตำราแพทย์**

แผนโบราณทั่วไป สาขาเภสัชกรรม กองการ

ประกอบโรคศิลปะ) (E-book). กรุงเทพฯ:

ห้องสมุดแพทย์แผนไทย.

ชัยวุฒิ พิชยะกุล. (2556). **ตำรายาฉบับนายสุภาพ สุวรรณ**

บัณฑิต อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา. สงขลา :

โครงการจัดทำฐานข้อมูลภูมิปัญญาการแพทย์แผน

ไทยและหมอพื้นบ้านภาคใต้ มูลนิธิสุขภาพไทย

สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ.

ชาญชัย เอื้อชัยกุล. (ออนไลน์). **พืชกัญชา: ประโยชน์ โทษ**

และข้อเสนอการพัฒนากัญชา. สืบค้นเมื่อ 1

มีนาคม 2565. สืบค้นจาก

<https://ccpe.pharmacycouncil.org>

ชุมศรี เสือเปียและคณะ. (2527). **รายงานโครงการ**

พิเศษเรื่องยาพื้นบ้านจากหนังสือбудของอำเภอท่า

ฉาง. สุราษฎร์ธานี : วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี.

นเรศ ศรีรัตน. (2558). **พจนานุกรมไทยถิ่นใต้: กลุ่มตากใบ**

ฉบับสมบูรณ์. ม.ป.ท. : ม.ป.พ.

มูลนิธิวิจัยพัฒนาสาธารณสุขไทย. (ออนไลน์). **แนวทางการให้**

ข้อมูลคลินิกกัญชาทางการแพทย์แผนไทยและ

การแพทย์พื้นบ้าน. สืบค้นเมื่อ 1 มีนาคม 2565.

สืบค้นจาก

https://www.hfocus.org/sites/default/files/files_upload/aenwthaangkaaraikhmuulhlinik

[kaaraephthyphuuenbaanaithy_6_m.kh_63.pdf](https://www.hfocus.org/sites/default/files/files_upload/aenwthaangkaaraephthyaephnaithyaelakaraephthyphuuenbaanaithy_6_m.kh_63.pdf)

ประกอบ อุบลขาว, จิตตะเสน เจริญ และ จำรูญ วงศ์กระจ่าง.

(2547). **งานวิจัยเรื่องศึกษาภูมิปัญญาด้านการใช้**

สมุนไพรบำบัดโรคด้วยตนเองของหมอชาวบ้านใน

จังหวัดสงขลา. กรุงเทพฯ : สำนักงาน

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวง

วัฒนธรรม.

วัฒนธรรม.

ผกาทิพย์ รื่นระเริงศักดิ์. (ออนไลน์). **กัญชากับการรักษาโรค.**

ภาควิชาเภสัชกรรม คณะเภสัชศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหิดล. สืบค้นเมื่อ 7 สิงหาคม 2562.

สืบค้นจาก

https://pharmacy.mahidol.ac.th/th/staff/pak

atip.rue/article.

ราชบัณฑิตยสถาน. (ออนไลน์). **พจนานุกรมแปล ไทย-ไทย**

ราชบัณฑิตยสถาน. สืบค้นเมื่อ 2 มีนาคม 2565.

สืบค้นจาก <https://dictionary.sanook.com/>

ราชกิจจานุเบกษา. (ออนไลน์). พระราชบัญญัติกัญชา

พุทธศักราช 2477. สืบค้นเมื่อ 2 มีนาคม 2565.

พุทธศักราช 2477. สืบค้นเมื่อ 2 มีนาคม 2565.

พุทธศักราช 2477. สืบค้นเมื่อ 2 มีนาคม 2565.

- สืบค้นจาก
<https://dl.parliament.go.th/backoffice/viewer/2300/web/viewer.php>
- ราชกิจจานุเบกษา. (ออนไลน์). **พระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ (ฉบับที่ 7) พ.ศ. 2562**. สืบค้นเมื่อ 7 สิงหาคม 2562. สืบค้นจาก
http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2562/A/019/T_0001.PDF
- พุดผาจารย์ วิฑูโยคะ รัตนรังสี. (2562). **เพชรน้ำหนึ่งของโบราณอาจารย์**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- โครงการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว "แพทยศาสตร์สงเคราะห์ : ภูมิปัญญาทางการแพทย์และมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ". (ออนไลน์). **แพทยศาสตร์สงเคราะห์ : ภูมิปัญญาทางการแพทย์ และมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ**. สืบค้นเมื่อ 17 มีนาคม 2564. สืบค้นจาก
<https://docs.google.com/file/d/0B8OH-AxvQU22Vk12UXpxcDJ6em8/view?resourcekey=0-Je1jjUmjevKK3jtGO3uv-A>
- มนิรัตน์ สมศรี, สุขชนา แทบประสิทธิ์ และ จรรย์านาฏ เกวี. (ออนไลน์). **จากบ้องกัญชาสู่ยารักษาโรค**. AFRIMS Medical Scientific Report. สืบค้นเมื่อ 1 มีนาคม 2565. สืบค้นจาก
<https://www.afrims.go.th/main/download/upload/document-20210831192101.pdf>
- มูลนิธิการแพทย์แผนไทยพัฒนา. (2549). **พฤษชาติสมุนไพรม**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิการแพทย์แผนไทยเมตไทย. (ออนไลน์). **รายชื่อสมุนไพรมจากฐานข้อมูลเมตไทย (Medthai)**. สืบค้นเมื่อ 3 มีนาคม 2565. สืบค้นจาก <https://medthai.com>
- เลิศชาย ศิริชัยและอุดม หนูทอง. (2545). **รายงานการวิจัยเรื่อง การแพทย์พื้นบ้านภาคใต้กับบริบททางสังคมและกระบวนการรักษาผู้ป่วย**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- วัฒนา จินดาพลและอิมใจ เรียงเพ็ชร. (2537). **โครงการสำรวจรวบรวมตำรายาพื้นบ้านในจังหวัดพังงา**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ.
- วิทยา บุขบงค์. (2562). **กัญชากับการรักษาโรคที่ปรากฏในหนังสือbudตำรายาภาคใต้**. รวมบทความฉบับเต็มการประชุมวิชาการระดับชาติศรีโคตรบูรณะศึกษาครั้งที่ 1 “แลสายน้ำโขงกับงานวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาท้องถิ่น”. นครพนม: มหาวิทยาลัยนครพนม.
- วีรยา ถาอุปชิตและนุศราพร เกษสมบูรณ์. (2560). **การใช้กัญชาทางการแพทย์**. วารสารเภสัชศาสตร์อีสาน. 13(1) : 228-240.
- วุฒิ วุฒิธรรมเวช. (2540). **สารานุกรมสมุนไพร รวมหลักเภสัชกรรมไทย**. กรุงเทพฯ: โอ.เอส. พริ้งดิงเฮ้าส์. สถาบันทักษิณคดี มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา. (2529). **สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ พ.ศ.2529 เล่ม 10**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์.
- สมพร ชุมทอง. (2556). **ตำรายาใช้ของเณรชุย ฉบับวัดท้ายยอ ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา**. สงขลา : โครงการจัดทำฐานข้อมูลภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยภาคใต้จากหนังสือbudและหมอพื้นบ้าน มูลนิธิสุขภาพไทยและสถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- สำนักงานจัดการกัญชาและกระท่อมทางการแพทย์แผนไทย กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข. (2564). **คู่มือการปรุงยาเฉพาะยาดำรับยากัญชาทางการแพทย์แผนไทย (ส่วนที่ไม่เป็นยาเสพติดให้โทษ) สำหรับหน่วยบริการสาธารณสุข**. กรุงเทพฯ : กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข.
- สำนักวิชาการ กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข สำนักงานพัฒนาระบบข้อมูลข่าวสารสุขภาพ. (2553). **รายงานการสาธารณสุขไทย ด้านการแพทย์แผนไทย การแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก พ.ศ.**

- 2552-2553. กรุงเทพฯ: องค์การส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศแห่งประเทศไทย. ผ่านศึก.
- สุทิพย์ พูลสวัสดิ์. (2539). **พืชที่ใช้เป็นสมุนไพรของชาวบ้านตำบลโมคคัลลาน อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครศรีธรรมราช**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา.
- สุธิวรงค์ พงศ์ไพบูลย์. (2542). ฤๅษีใน **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 14**. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- สุนทร พุทธศรีจารุ. (2562). “การพัฒนามาตรการทางกฎหมายควบคุมการใช้กัญชาทางการแพทย์และการนำไปสู่การปฏิบัติ”. **วารสารอาหารและยา**. 26(2) : 10-19.
- สุรศักดิ์ อิ่มเอี่ยมและคณะ. (2562). “กัญชา”. **วารสารศูนย์การศึกษาแพทย์ศาสตร์คลินิก โรงพยาบาลพระปกเกล้า**. 36(4) : 356-362.
- สุวิทย์ มาประสงศ์. (2555). **พืชสมุนไพรภาคใต้ ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ (ฉบับเพิ่มเติม) เล่ม 2**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.
- หมอชาวบ้าน. (ออนไลน์). **โรคโบราณชื่อ “โทะสันทฆาต”**. สืบค้นเมื่อ 2 มีนาคม 2565. สืบค้นจาก <https://www.doctor.or.th>.
- นางโชคดี สุวรรณชาติ, อายุ 42 ปี, บ้านเลขที่ 71/4 หมู่ 11 บ้านเกาะยวน ตำบลรัตภูมิ อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา, 25 มกราคม 2565, สัมภาษณ์.
- นางวันดี อันจนะ, อายุ 47 ปี, ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเครื่องแกงบ้านเกาะยวน หมู่ 11 ตำบลรัตภูมิ อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา, 25 มกราคม 2565, สัมภาษณ์.
- นายจวง ทองแก้ว, อายุ 78 ปี, หมอพื้นบ้าน, บ้านเลียบบ หมู่ 1 ตำบลท่าช้าง อำเภอบางกล่ำ จังหวัดสงขลา, 7 มีนาคม 2565, สัมภาษณ์.
- นายเดชา บุชบงค์, อายุ 65 ปี, เจ้าของร้านจำปาทองโอสถ อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา, 6 มีนาคม 2565, สัมภาษณ์.
- นายพัน วิไลรัตน์, อายุ 77 ปี, หมอพื้นบ้าน บ้านเลขที่ 14 หมู่ที่ 1 บ้านโตะหนอ ตำบลรัตภูมิ อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา, 25 มกราคม 2565, สัมภาษณ์.
- นายมะยาเต็ง สาเหมาะ, อายุ 47 ปี, นายหนังตะลุง (หนังเต็งสาคอ ตะลุงบันเทิง) ตำบลท่าสาบ อำเภอเมืองจังหวัดยะลา, 6 มีนาคม 2565.
- นายอภิชาติ แก่นจันทร์, อายุ 50 ปี, บ้านเลขที่ 45 หมู่ 2 ตำบลรัตภูมิ อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา, 6 มีนาคม 2565, สัมภาษณ์.
- นายสามารถ สาแรม, อายุ 28 ปี, นักวิชาการอิสระ, วันที่ 25 มกราคม 2565, สัมภาษณ์.

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์

ข้อมูลตำรายาพื้นบ้านภาคเหนือ

ตำรายาสมุนไพร ไบลานขนาดสั้น ของอาจารย์เกษม ศิริรัตน์พิริยะ (จังหวัดน่าน) หน้าลานที่ 75 บรรทัดที่ 2

ตำรายาสมุนไพร ไบลานขนาดยาว วัดวังทอง อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่ หน้าลานที่ 66 บรรทัด 1-2

ข้อมูลอื่น ๆ

จันทร์เพ็ญ วีระการ. (2526). เอกสารจากการเก็บข้อมูลภาคสนามและถ่ายรูปต้นกัญชาจากบ้านนายนิยมธรรมเดช หมู่ที่ 6 ตำบลน้ำน้อย อำเภอกำแพงแสน จังหวัดสงขลา และสัมภาษณ์นายหุ้ย ไพรสุวรรณ บ้านเลขที่ 125/2 ถนนเพชรเกษม อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา วันที่เก็บข้อมูล คือ 18 เมษายน พ.ศ.2526

สรรเสริญ ศรีทวีกุล. (2564). การเสวนาวัฒนธรรมกานชา “อัตลักษณ์กานชาสงขลา” ในวันที่ 17 ตุลาคม พ.ศ. 2564.

ธรรมนิตย์ นิคมรัตน์. (2564). การเสวนาวัฒนธรรมกานชา “อัตลักษณ์กานชาสงขลา” ในวันที่ 17 ตุลาคม พ.ศ. 2564.

ข้อมูลหนังสือชุดตำรายาที่มีกัญชาเป็นส่วนประกอบที่ใช้ในงานวิจัย

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อเรื่อง	จังหวัด
1	00008459	ตำรายาฉบับวัดภูผาภิมุข อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง	พัทลุง
2	00009526	ตำรายาฉบับวัดภูผาภิมุข อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง	พัทลุง
3	00260053	ตำรายาวิดิวิมุขตาราม อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง	พัทลุง
4	1991.002	ตำรายา	สงขลา
5	26220063	เวทมนตร์คาถา ตำรายา	สงขลา
6	26220093	เวทมนตร์ ตำรายา	ไม่ปรากฏที่มา
7	26220139	ตำราไสยศาสตร์ ตำรายาควาย	สุราษฎร์ธานี
8	26220161	พระอัยการเบ็ดเสร็จ ตำรายา เวทมนตร์คาถา เทพจรและคัมภีร์ประถมจินดา	สุราษฎร์ธานี
9	26220173	ตำราไสยเวท ลักษณะแมวและตำรายา	ปัตตานี
10	26220536	ตำรามหาชัยและตำรายา	ปัตตานี
11	33260006	ตำรายา	ไม่ปรากฏที่มา
12	35220048	ตำรายาพระอาจารย์พอนฉบับปลีก	สุราษฎร์ธานี
13	35220080	ตำราเครื่องยาใช้ของเนรขุย	สงขลา
14	38220075	ตำรายา	สงขลา
15	42220005	ตำรายาเลือด คุณอิว	สงขลา
16	45260057	ตำรายา	สงขลา
17	45260068	ตำรายานายหิน โชติอัมมร	สงขลา
18	46220001	ตำรายา	นราธิวาส
19	46220002	ตำรายา	นราธิวาส
20	46220003	ตำรายา	ไม่ปรากฏที่มา
21	46260012	ตำรายา	ปัตตานี
22	46260014	ตำรายา	ปัตตานี
23	46260031	ตำรายาและตำราไสยศาสตร์	ปัตตานี
24	47220037	ตำรายา	นราธิวาส
25	47260004	ตำรายา	สงขลา
26	47260023	ตำรายา	สงขลา
27	47260046	ตำรายาและไสยศาสตร์	นราธิวาส
28	47260049	ตำรายา	ปัตตานี
29	47260121	ตำรายา	นราธิวาส
30	48260028	ตำรายาพระอินทอง (ฉบับ 1-4)	ปัตตานี
31	48260073	ตำราไสยศาสตร์และตำรายา	นราธิวาส
32	48260089	ตำรายาพระอาจารย์พอน (ฉบับ 1-3)	สุราษฎร์ธานี
33	48260100	ตำรายาและคาถา	สุราษฎร์ธานี
34	48260124	ตำรายา	ปัตตานี
35	48260151	ตำรายา	ปัตตานี
36	48260161	ตำรายา (ฉบับที่ 1-2)	นราธิวาส
37	48260230	ตำรายาและความเชื่อทางไสยศาสตร์	ปัตตานี
38	52260051	ตำราแก้ไข้ทั้งปวง เล่ม 1	สุราษฎร์ธานี
39	55220005	ตำรายา บทสวดขับเข็น	นราธิวาส

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อเรื่อง	จังหวัด
40	55220037	ตำรายา	ไม่ปรากฏที่มา
41	55220065	ตำรายา	ปัตตานี
42	56220013	ตำรายา	ไม่ปรากฏที่มา
43	56220016	ตำรายา ยันต์ และคาถาต่าง ๆ	ไม่ปรากฏที่มา
44	56220046	ตำรายา	ไม่ปรากฏที่มา
45	56220050	ตำรายา	นราธิวาส
46	56220056	ตำรายา	ไม่ปรากฏที่มา
47	56260002	คาถาอาคมและตำรายา	ไม่ปรากฏที่มา
48	56260004	ตำรายาโบราณของครูแวน ณ ตะกั่วทุ่ง	ภูเก็ต
49	56260007	ตำรายา	ไม่ปรากฏที่มา
50	57220029	ตำราโหราศาสตร์ ตำรายา	ไม่ปรากฏที่มา
51	57260004	ตำรายา	กระบี่
52	57260014	ตำรายา โสยศาสตร์	ไม่ปรากฏที่มา
53	57260020	ตำรายา	กระบี่
54	57260025	ตำรายา	ไม่ปรากฏที่มา
55	57260047	ตำรายาลมฤๅษี	ไม่ปรากฏที่มา
56	57260086	ตำรายา	ปัตตานี
57	58260004	ตำรายาหมอปะเลียง อักษรชู	พัทลุง
58	58260010	ตำรายาวัดบางทิง	สงขลา
59	58260021	ตำรายาวัดเขียนบางแก้ว	พัทลุง
60	58260055	ตำรายานายเหนียง ชุมลอม เล่ม 2	สงขลา
61	58260058	ตำรายาโรงเรียนควนเนียงวิทยา เล่ม 1	สงขลา
62	58260067	ตำรายาฉบับโรงเรียนควนเนียงวิทยา เล่ม 2	สงขลา
63	58260076	ตำรายาฉบับนายอรุณ แก้วสัตยา เล่ม 3	สงขลา
64	58260078	ตำรายาฉบับนายอรุณ แก้วสัตยา เล่ม 4	สงขลา
65	58260081	ตำรายาวัดดอน เล่ม 1	สงขลา
66	58260084	ตำรายาวัดดอน เล่ม 2	สงขลา
67	58260091	ตำรายา	พัทลุง
68	58260095	ตำรายาหมอสรศักดิ์ อัสโตดริ	สงขลา
69	58260097	ตำรายาหมอสรศักดิ์ อัสโตดริ เล่ม 3	สงขลา
70	58260099	ตำรายาหมอสรศักดิ์ อัสโตดริ เล่ม 4	สงขลา
71	59220014	ตำรายา	พัทลุง
72	59220029	ตำรายา เล่ม 1	พัทลุง
73	59220030	ตำรายา เล่ม 2	พัทลุง
74	59220047	ตำรายา	พัทลุง
75	59220116	ตำรายาแก้ไข้ทั้งปวง	ไม่ปรากฏที่มา
76	60260037	ตำรายา	นครศรีธรรมราช
77	60260047	ตำรายา	นครศรีธรรมราช
78	60260061	ตำรายา	นครศรีธรรมราช
79	60260063	ตำรายา คาถาอาคม	นครศรีธรรมราช

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อเรื่อง	จังหวัด
80	60260069	ตำรายา	นครศรีธรรมราช
81	60260077	ตำรายาไสยศาสตร์ คาถาอาคม ตำรายา	นครศรีธรรมราช
82	61220010	ตำรายา	พัทลุง
83	61220046	ตำรายา	พัทลุง
84	61220063	ตำราโหราศาสตร์ ไสยศาสตร์ ตำรายา	พัทลุง
85	61220064	ตำราไสยศาสตร์ ตำรายา	พัทลุง
86	61220067	ตำรายา	พัทลุง
87	61220072	ตำรายา บทสวดขับเข็น	พัทลุง
88	61220102	ตำรายา	พัทลุง
89	63220003	ตำรายา	พัทลุง
90	63220021	ตำราไสยศาสตร์ ตำรายา	พัทลุง
91	63220054	ตำรายา	พัทลุง
92	63270062	ตำรายา	พัทลุง
93	อ.171.001	ตำราโหราศาสตร์และตำรายา	สงขลา
94	อ.171.003	พิธีตั้งศาลบวงสรวงทำการมงคลและตำรายาเลือด	สงขลา
95	อ.180.010	ตำรายา	นราธิวาส
96	อ.180.014	ตำรายารักษาโรคต่าง ๆ	ไม่ปรากฏที่มา
97	อ.180.015	ตำรายารักษาโรคต่าง ๆ	ไม่ปรากฏที่มา
98	อ.180.030	ตำรายา และตำราดูลักษณะผี	นครศรีธรรมราช
99	อ.181.004	ตำรายาเลือดลมและไข้ร้อนเย็น	สงขลา
100	อ.181.016	ตำรายารักษาโรคริดสีดวงและโรคอื่น ๆ	ไม่ปรากฏที่มา

